

ตรุษจีน ส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่

ถาวร สิกขโกศล

ศิลปวัฒนธรรม วันที่ 01 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 ปีที่ 28 ฉบับที่ 04

ตรุษจีนเป็นเทศกาลสำคัญและคึกคักที่สุดของจีนทั่วทุกหมู่เหล่า นอกจากเผ่าทิเบต ไป่ไต (ไท) และเผ่าอื่นอีกหลายเผ่าแล้ว ชนกลุ่มน้อยนอกนั้นล้วนมีเทศกาลส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ ร่วมกับชาวจีนทั้งสิ้น

ตรุษจีนเป็นเทศกาลใหญ่ กินเวลายาวนานเกือบ ๑ เดือน ประกอบด้วยเทศกาลย่อยต่อเนื่องกันหลายเทศกาล เริ่มตั้งแต่เทศกาลล่าปาในวัน ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ วันขึ้นปีใหม่ ไปจนถึงเทศกาลหยวนเซียว กลางเดือนอ้ายซึ่งสิ้นสุดในวัน ๑๗ ค่ำ แต่โดยทั่วไปนิยมแยกเทศกาลล่าปาและเทศกาลหยวนเซียวออกไปต่างหาก เป็นเทศกาลต้นตรุษจีนและทำยตรุษจีน

เทศกาลตรุษจีนมีคำเรียกเป็นภาษาจีนแตกต่างกันตามยุคสมัยหลายคำ แต่ที่สำคัญบ่งบอกความเป็นมาของเทศกาลนี้มี ๓ คำ ได้แก่ หยวนตัน (元旦) ชุนเจี๋ย (春节) และกั๋วเหนียน (过年) หรือกั๋วเหนียนในภาษาแต้จิ๋ว

元旦

หยวนตัน (元旦) : จากจีนเก่าเข้าสู่ความเป็นสากล

หยวนตัน แปลว่า วันแรกในรอบปีหรือปฐมวาร สมัยราชวงศ์โจวตะวันออก แต่ละแคว้นใช้ปฏิทินต่างกัน วันปีใหม่จึงต่างกันไปด้วย ทว่าเป็นปีใหม่ตามจันทรคติเหมือนกัน ต่อมาสมัยราชวงศ์ฉิน ประเทศจีนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถึงวันที่ ๑ เดือน ๑๐ ของปฏิทินเสียเป็นหยวนตันหรือวันขึ้นปีใหม่ และใช้สืบเนื่องกันมาในสมัยต้นราชวงศ์ฮั่น

ครั้นพระเจ้าฮั่นอู่ตี้ประกาศใช้ปฏิทินไท่ชู่ (太初历) เมื่อปี พ.ศ. ๔๓๙ ได้กำหนดเอาวันที่ ๑ เดือนอ้าย เป็นปฐมวาร หยวนตันวันนี้เป็นแบบแผนใช้ต่อมาถึง ๒,๐๐๐ กว่าปี ซึ่งก็ได้แก่วันชีวิตหรือวันเที่ยวของคนจีนในไทยนั่นเอง

เมื่อจีนเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่ประชุมผู้แทนจากแต่ละมณฑลได้ตกลงใช้ปฏิทิน ๒ แบบ คือ ปฏิทินเกษตรเพื่อประโยชน์ในการกสิกรรม และปฏิทินสุริยคติสากล เพื่อสะดวกในการนับวันเดือนปี แต่แบบหลังนี้ยังไม่ทันประกาศใช้ จนกระทั่งพรรคคอมมิวนิสต์มีชัยชนะในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ จึงได้ประกาศใช้ปฏิทินสมัยคติสากลอย่างเป็นทางการ และกำหนดเอาวันที่ ๑ มกราคมเป็นหยวนตัน ส่วนวันที่ ๑ ของวันปีใหม่เกษตรเปลี่ยนเป็น "ซุนเจี๋ย (เทศกาลวสันต์)" หยวนตันจึงกลายเป็นวันปีใหม่ตามสากลนิยม

春节

ซุนเจี๋ย (春节) : จากลีซุน (立春) สู่อุตรุษจีน

การนับปีของจีนมี ๒ ระบบ คือ ปีจันทรคติ ซึ่งนับตามรอบ ๑๒ เดือน และปีสุริยคติ ซึ่งนับตามรอบฤดูกาลหรือ ๒๔ ฤดูปักซ์ ซุนเจี๋ย เดิมหมายถึงปีใหม่ตามรอบฤดูกาล ซุน (春) แปลว่า วสันต์หรือฤดูใบไม้ผลิ เจี๋ย (节) คือ ช่วง ตอน หรือเทศกาล ซุนเจี๋ย หมายถึง เทศกาลวสันตฤดูหรือตรุษวสันต์ อันได้แก่วันเริ่มปักซ์ลีซุน (เริ่มวสันต์)

จีนยุคโบราณก่อนประกาศใช้ปฏิทินไท่ซุ วันลีซุนมีความสำคัญมากกว่าวัน ๑ ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันปีใหม่ตามฤดูกาลซึ่งสอดคล้องกับอาชีพหลักของผู้คนคือการทำนา ก่อนถึงวันนี้ ๓ วัน ไอรอสวรรค์ต้อง "กินเจ" ชำระกายใจให้บริสุทธิ์ ถึงวันลีซุนเสด็จออกพร้อมด้วยขุนนางไปทำพิธี "รับวสันต์" ที่ซานเหมิงด้านตะวันออก ประชาชนก็มีพิธีกรรมสำคัญอันเนื่องด้วยการทำนา ส่วนวัน ๑ ค่ำ เดือนอ้าย ไม่มีความสำคัญมากนัก พิธีกรรมสำคัญของรอบปีจันทรคติอยู่ที่เทศกาลล่าจี เช่นสรวงบูชาฟ้าดินและบรรพชนในช่วงเดือน ๑๒

ปฏิทินไท่ซุใช้ระบบอธิกมาสควบกับ ๒๔ ฤดูปักซ์ ทำให้ปีตามรอบเดือน (จันทรคติ) และปีตามรอบฤดูกาล (สุริยคติ) สอดคล้องกัน วันลีซุน (เริ่มวสันตฤดู) กับวัน ๑ ค่ำ เดือนอ้าย อยู่ห่างกันไม่กี่วัน วันปีใหม่ตามรอบ ๑๒ เดือนจึงมีความสำคัญยิ่งขึ้น ต่อมาได้กำหนดพิธีเช่นสรวงประจำปีในเทศกาลล่าจีให้อยู่ในวันสิ้นปี (๒๙ หรือ ๓๐ ค่ำ เดือน ๑๒) ทำให้วันสิ้นปีเก่าและขึ้นปีใหม่กลายเป็นเทศกาลใหญ่ต่อเนื่องกัน ตรุษจีนจึงเป็นเทศกาลสำคัญกว่าเทศกาลลีซุน และคำว่า "ซุนเจี๋ย" หมายถึงเทศกาลตรุษจีนไปโดยปริยาย

มีนิทานชาวบ้านเรื่องหนึ่งกล่าวถึงที่มาของคำว่า "ซุนเจี๋ย" ไว้ว่า

ในรัชสมัยของจู๋อี้ (祖乙) กษัตริย์องค์ที่ ๔ แห่งราชวงศ์ซาง มีชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อว่านเหนียน (แปลว่าหมื่นปี) เขาเห็นว่าปฏิทินที่ใช้กันอยู่สมัยนั้น กำหนดฤดูกาลไว้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการเกษตรมาก ๆ ดังนั้นจึงพยายามศึกษาดาราศาสตร์ จนสามารถกำหนดจุดบัพัภษสำคัญทั้งสิ้น คือ วสันตวิษุวัต ศารทวิษุวัต ครีษมายัน และเหมายันได้ถูกต้องเพียงตรง

ขณะนั้นจู๋อี้เองก็ทรงร้อนพระทัยที่การกำหนดฤดูกาลในปฏิทินไม่แม่นยำ แต่อาเหิงอำมาตย์ผู้ควบคุมการคำนวณฤดูกาลไม่ยอมรับว่าตนด้อยความรู้ความสามารถ กลับโทษผีสงเทวดา และเสนอให้สร้างหอมหีมา ทำพิธีบวงสรวงฟ้าดิน

ฝ่ายว่านเหนียนเห็นว่า การกระทำเช่นนี้มีอาจแก้ปัญหาได้เลย มีแต่จะเพิ่มความเดือดร้อนให้ประชาชน จึงขอเข้าเฝ้าจู๋อี้ แล้วอธิบายสาเหตุที่การคำนวณปฏิทินแบบเก่าผิดพลาดให้ฟัง จู๋อี้ทรงยอมรับเหตุผลและข้อเสนอของว่านเหนียน จึงระงับพิธีบวงสรวงแล้วสร้างหอดาราศาสตร์ให้ว่านเหนียนใช้ศึกษาค้นคว้า เพื่อปรับปรุงปฏิทินให้ถูกต้อง

อาเหิงมีความริษยา เกรงว่าถ้าว่านเหนียนทำงานเสร็จตนจะถูกปลด จึงส่งคนไปลอบฆ่า แต่ก็ถูกจับตัวไปสอบสวนต่อหน้าจู๋อี้ เมื่อความลับเปิดเผยขึ้นอาเหิงก็ถูกลงโทษสถานหนัก

คืนนั้นเองจู๋อี้เสด็จไปเยี่ยมว่านเหนียนที่หอดาราศาสตร์ พอไปถึงว่านเหนียนได้ทูลว่า "ขณะนี้เป็นเวลาเที่ยงคืนพอดี ปีเก่ากำลังจะผ่านพ้นไป วสันตวิษุวัตใหม่กำลังจะเริ่มต้น ขอพระองค์ทรงตั้งชื่อวันนี้ไว้เป็นที่ระลึกเถิด" จู๋อี้มีรับสั่งว่า "วสันตเป็นต้นปี จงเรียกววันนี้ว่า ตรุษวสันต (ชุนเจี๋ย) เถิด"

กาลเวลาผ่านไปช้านาน ด้วยวิริยะอุตสาหะ ในที่สุดว่านเหนียนก็ปรับปรุงปฏิทินที่ถูกต้องเพียงตรงตามฤดูกาลสำเร็จ แต่ทว่าเขาหมดสภาพหนุ่มฉกรรจ์ กลายเป็นชายชราผมหงอกขาวโพลน จู๋อี้ทรงตื่นต้นพระทัยในความมานะอดทนของว่านเหนียนมาก จึงทรงตั้งชื่อปฏิทินใหม่นั้นว่า ว่านเหนียนลี่ (万年历) อันหมายถึง ปฏิทินของว่านเหนียน และทรงแต่งตั้งให้ว่านเหนียนเป็น ไล่วิ่ง (寿星) (ชีวเซา) คือ เทพแห่งอายุวัฒนะ อันเป็นหนึ่งในตรีพิธพรของจีนได้แก่ ฮก (福) ลก (禄) ชิว (寿)

ในเทศกาลตรุษจีนชาวบ้านนิยมแขวนภาพเทพแห่งอายุวัฒนะ ก็เพื่อรำลึกถึงคุณงามความดีของว่านเหนียนนั่นเอง อนึ่งปัจจุบันคำว่า ว่านเหนียนลี่ หมายถึง ปฏิทินร้อยปี (หรือมากกว่าร้อยปี) ของจีน

曼谷語言學院

นี่คือที่มาของคำว่า ชุนเจี๋ย (ตรุษจีน) แม้จะเป็นนิทาน แต่ก็สะท้อนให้เห็นความจริงเรื่อง การศึกษาค้นคว้าด้านการทำปฏิทินของจีนได้อย่างดี

过年

กั๋วเหนียน (过年) (กั๋วเหนียน) : ผ่านปีเก่าสู่ปีใหม่

กั๋วเหนียน แปลว่า ผ่านปี จากปีเก่าไปสู่ปีใหม่ มาจากคำว่า กั๋ว (ผ่าน) และคำว่า เหนียน (ปี) รวมกัน คำที่มีความหมายว่าปีนั้น ในสมัยสามราชวงศ์ยุคโบราณมีชื่อเรียกต่างกันดังนี้

สมัยราชวงศ์เซี่ย (ประมาณ ๑๖๖๓-๑๒๒๓ ปีก่อนพุทธศก) เรียกปีว่า ชู่ยี่ (岁) คำนี้เดิมหมายถึง รอบการโคจรของดวงดาว รอบแห่งฤดูกาล ซึ่งพอครบ ๑ ปีก็จะเริ่มต้นใหม่ ปัจจุบันหมายถึงอายุ คำไทยที่เทียบกับคำว่าชู่ยี่ได้คือคำว่าพรรษา ซึ่งเดิมหมายถึงฝน ฤดูฝน อันเป็นเรื่องของฤดูกาล และต่อมาความหมายขยายออกไป หมายถึงอายุ เช่นเดียวกัน

สมัยราชวงศ์ซาง (๑๒๒๓-๕๗๙ ปีก่อนพุทธศก) เรียกปีว่า ลี้อ (祀) คำนี้แรกทีเดียวหมายถึง การ เช่นสรวงบูชา ปัจจุบันความหมายยังเหมือนเดิม คำนี้หาคำไทยเทียบได้ยาก แต่อาจอนุมานเรียกว่า ฉนวน ซึ่งแปลว่าปี

สมัยราชวงศ์โจว (๕๗๙ ปีก่อนพุทธศก-พ.ศ. ๓๒๒) เรียกปีว่า เหนียน (年) คำนี้เดิมหมายถึง รอบการเจริญเติบโตของธัญพืช พจนานุกรมซัวเหวินเจี่ยจือ (อธิบายลายสี่วิเคราะห์อักษร) สมัยราชวงศ์ฮั่น อธิบายคำเหนียนว่า ธัญชาติสุก หนังสือโบราณบางเล่มจึงกล่าวว่า "ธัญชาติสุกนับเป็นหนึ่งปี", "ครบปีคือได้ผลการเก็บเกี่ยว", "ปีอุดมหมายถึงเก็บเกี่ยวได้มาก" คำไทยที่เทียบเท่ากับคำว่าเหนียนได้คือคำว่า เข้า (ข้าว) คำนี้ในสมัยโบราณหมายถึงรอบแห่งการปลูกข้าว ซึ่งได้แก่ปีนั่นเอง ดังปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า "เมื่อฤดูขึ้นใหญ่ (มีอายุ) ได้ ๑๙ เข้า (ปี) ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาท (ตี) เมืองตาก"

คำว่า ชูย (岁) (พรรษา) ลี้อ (祀) (ฉนำ) และเหนียน (年) (ข้าว) ล้วนสัมพันธ์กับความเป็นมาของเทศกาลปีใหม่ในสมัยโบราณดังนี้

คำว่า ชูย (岁) แสดงให้เห็นว่า ราชวงศ์เซี่ยถือรอบการโคจรของดวงอาทิตย์ (ดาว) หรือรอบของฤดูกาลเป็น ๑ ปี ปฏิทินเซี่ยเริ่มเดือนอ้ายที่ต้นฤดูใบไม้ผลิ ตรงกับเดือนอ้ายของปฏิทินเกษตรในปัจจุบัน เป็นระยะเตรียมการทำนาในปีใหม่ เนื่องจากปฏิทินเกษตรมีรากฐานมาจากปฏิทินเซี่ย เทศกาลตรุษจีนของราชวงศ์นี้จึงน่าจะตรงกับปัจจุบัน เป็นเทศกาลแห่งการเริ่มต้น เฉลิมฉลอง และเช่นสรวงบูชาเพื่อให้ได้ผลผลิตในปีใหม่อุดมสมบูรณ์

คำว่า ลี้อ (祀) แสดงให้เห็นว่าปีใหม่ของราชวงศ์ซางมีที่มาจากพิธีเช่นสรวงสังเวยประจำปี การเช่นสรวงสังเวยมีทุกฤดู แต่ฤดูหนาวสำคัญที่สุด ถือเป็นพิธีประจำปี เดือนอ้ายของปฏิทินซางตรงกับเดือน ๑๒ ของปฏิทินเกษตร เป็นเดือนแห่งการล่าสัตว์มาเช่นสรวงบูชาผีสงเทวดาและบรรพบุรุษมาแต่โบราณ การเช่นสรวงประจำปีในฤดูหนาวนี้ กระทำขึ้นเพื่อขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยให้ได้ผลผลิตสมบูรณ์ เป็นการเฉลิมฉลองอดีต มิใช่เพื่ออนาคตอย่างของราชวงศ์เซี่ย ทว่าชาวซางคงจะถือพิธีบวงสรวงนี้เป็นการสิ้นสุดปีเก่า เริ่มต้นปีใหม่ จึงใช้คำว่า ลี้อ (เช่นสรวง) ในความหมายปีด้วย และถือเดือนแห่งการล่าสัตว์มาเช่นสรวงสังเวยประจำปีเป็นเดือนอ้าย

ส่วนคำว่าเหนียน (年) แสดงให้เห็นว่า พวกราชวงศ์โจวถือเอาการเสร็จสิ้นงานไถนาเป็นสิ้นปีเก่า เริ่มปีใหม่ เดือนอ้ายของปฏิทินโจวจึงตรงกับเดือน ๑๑ ของปฏิทินเกษตร อันเป็นเดือนที่หยุดงานพอดี เพราะการเก็บเกี่ยวจะเริ่มและแล้วเสร็จในเดือน ๑๐ ของปฏิทินเกษตร ซึ่งเป็นเดือน ๑๒ หรือสิ้นปีของปฏิทินโจว

ส่วนการเริ่มปีใหม่ต้นเดือน ๑๐ ของปฏิทินเขียนในสมัยราชวงศ์ฉินและต้นราชวงศ์ฮั่นนั้น ออกจะไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน จึงอยู่ได้ไม่นาน แต่ก็มีผู้สันนิษฐานว่า ที่แต่ละราชวงศ์ขึ้นปีใหม่ไม่ตรงกันนั้น คงเป็นเพราะช่วงการทำงานไม่ตรงกัน ข้อสันนิษฐานนี้ไม่น่าเป็นไปได้ เพราะราชวงศ์เหล่านี้ล้วนอยู่ทางภาคเหนือ ซึ่งมีภูมิประเทศและภูมิอากาศคล้ายคลึงกัน อนึ่งในสมัยราชวงศ์โจวตะวันออก แคว้นต่างๆ ในยุคเดียวกันขึ้นปีใหม่ไม่ตรงกัน ก็เพราะได้ปฏิทินต่างกันเป็นสาเหตุสำคัญ

จากประวัติของคำว่า ชู่เหนียน และสี่อ แสดงให้เห็นว่า ตรุษจีนของแต่ละยุคไม่ตรงกัน เพราะมีคตินิยมต่างกัน ปฏิทินแต่ละยุคจึงกำหนดเดือนอ้ายไว้ต่างกันไปด้วย

ปี พ.ศ. ๔๒๙ พระเจ้าฮั่นอู่ตี้ทรงยกเลิกการขึ้นปีใหม่ต้นเดือน ๑๐ เปลี่ยนมาเป็น วันที่ ๑ เดือนอ้ายของปฏิทินไท่ชู่ ซึ่งตรงกับวันตรุษจีนในปัจจุบัน ปีใหม่ของราชวงศ์โจวมสกลมกลืนไปกับเทศกาลตงจื้อ (ตั้งจี้-สารทขนมอี่) ในเดือน ๑๑ ปีใหม่ของราชวงศ์ซางกลายเป็นเทศกาลล่าจี้ (บวงสรวงสิ้นปีในฤดูหนาว) ในเดือน ๑๒ จึงกล่าวได้ว่าเทศกาลตรุษจีนปรากฏชัดเจนในสมัยราชวงศ์ฮั่น หลังประกาศปฏิทินไท่ชู่แล้ว

ในสมัยราชวงศ์ฮั่น ตรุษจีนเป็นเทศกาลอันเนื่องด้วยการบวงสรวงเพื่อการเกษตรเป็นสำคัญ ต่อมาในสมัยราชวงศ์เหนือ-ใต้ (พ.ศ. ๙๖๓-๑๑๓๒) จึงมีกิจกรรมอันเนื่องด้วยผีสงและไสยศาสตร์เพิ่มเข้ามา เช่น จุดประทัด เปลี่ยนยันต์ไม้ท้อ ตีมสุราดูชู่ เผาปี ช่วงเวลาของเทศกาลก็ขยายยาวออกไปจนเชื่อมตั้งแต่เทศกาลล่าปาไปจนถึงเทศกาลหยวนเซียว กลายเป็นเทศกาลใหญ่ที่สุดและสำคัญที่สุดของจีน

ถึงสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. ๑๑๖๑-๑๔๕๐) กิจกรรมในเทศกาลวิวัฒนาการการบวงสรวงทางการเกษตรและความเชื่อทางไสยศาสตร์มาเป็นกิจกรรมบันเทิงและวัฒนธรรมตามประเพณีเป็นสำคัญ การจุดประทัดมุ่งความสนุกสนานเฉลิมฉลองมากกว่าไล่ผี ตั้งแต่ราชวงศ์ถังเป็นต้นมา ตรุษจีนเป็นเทศกาลมงคลเฉลิมฉลองใหญ่ร่วมกันของคนทั่วประเทศ ถึงราชวงศ์หมิงและชิง เทศกาลตรุษจีนมีพัฒนาการไป ๒ ด้าน คือ ๑. มีกิจกรรมทางสังคมชัดเจน เช่น การคารวะอวยพรปีใหม่ ส่งบัตรอวยพรปีใหม่ ๒. มีกิจกรรมด้านศิลปะและความบันเทิงมากขึ้น เช่น เชิดสิงโต เชิดมังกร งิ้ว มหรสพและการละเล่นรื่นเริงอีกมากมาย เป็นเทศกาลใหญ่คึกคักสนุกสนานที่สุดตลอดมาจนปัจจุบัน

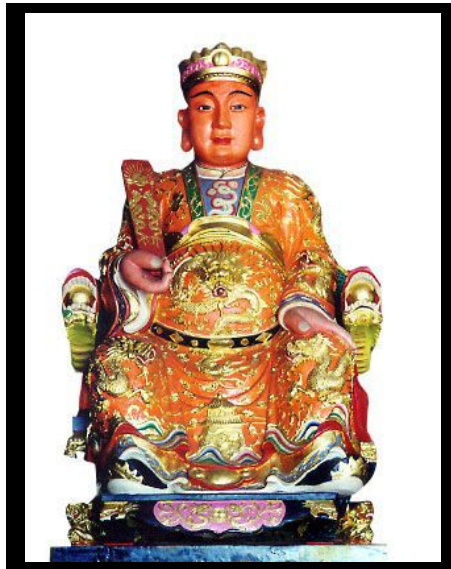
กลางเดือน ๑๒ เตรียมฉลองตรุษจีน

หลังจากเทศกาลล่าป่า (腊八节) ในวันที่ ๘ เดือน ๑๒ บรรยากาศของตรุษจีนก็ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป ชาวได้หันถือว่าผ่านวัน "พ้นสุดท้าย" (เลี้ยงประจำเดือนครั้งสุดท้าย) ในวันที่ ๑๖ ค่ำ เดือน ๑๒ แล้ว ก็เข้าสู่ช่วงเทศกาลตรุษจีน ต่างเริ่มทยอยจัดหาหรือซื้อของที่ต้องใช้ในงาน เทศกาลตรุษจีนเริ่มขึ้นอย่างแท้จริงในวันส่งเจ้าเตาไฟขึ้นสวรรค์ (๒๓-๒๕ ค่ำ เดือน ๑๒ แล้วแต่ถิ่น) จากนั้นก็จะมีกิจกรรมต่อเนื่องไปจนถึงวันสิ้นปีเก่า (๓๐ ค่ำ เดือน ๑๒) และวันขึ้นปีใหม่ (๑ ค่ำ เดือนอ้าย) อันเป็นช่วงสำคัญที่สุด ทุกคนจะหยุดงาน เฉลิมฉลองกันไปจนถึง ๕ ค่ำ เดือนอ้าย รุ่งขึ้น ๖ ค่ำ จึงทำงานต่อไปตามปกติ เป็นอันสิ้นสุดตรุษจีน ทว่าบรรยากาศแห่งปีใหม่ยังไม่สิ้นสุด จะมีกิจกรรมเล็กๆ น้อยๆ สืบต่อไปอีกจนถึงเทศกาลหยวนเซียวในกลางเดือนอ้าย หมดเทศกาลนี้แล้วจึงถือว่าสิ้นสุดการฉลองปีใหม่อย่างแท้จริง ในช่วง ๑๐ กว่าวันแห่งเทศกาลตรุษจีนมีกิจกรรมสำคัญดังต่อไปนี้

ส่งเจ้าเตาไฟขึ้นสวรรค์

การส่งเจ้าเตาไฟ (灶神) ขึ้นสวรรค์เป็นเทศกาลย่อยหนึ่งในเทศกาลตรุษจีน เรียกว่าเทศกาลปี
น้อยหรือต่อปี คือ ต่อปีเก่าเข้ากับปีใหม่ จึงนับเป็นการเริ่มเทศกาลส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

หลังจากมนุษย์รู้จักใช้ไฟปรุงอาหารแล้ว เตาก็เข้ามามีบทบาทสำคัญ จนไม่สามารถขาดได้ เป็น
เหตุให้เกิดประเพณีรำลึกถึงเตาไฟขึ้นในสมัยโบราณ แล้ววิวัฒนาการมาเป็นการบูชาเจ้าเตาไฟ
ด้วยเชื่อว่าเตาไฟมีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่

เจ้าเตาไฟเป็นเจ้าของไม่มีศาล กล่าวคือ ไม่มีผู้สร้างศาลให้โดยเฉพาะ และไม่มีภาพหรือรูปปั้นตั้ง
รวมอยู่ในศาลเจ้าตลอดจนวัดวาอารามแห่งใด ทั้งนี้เพราะถือกันว่าท่านอยู่ประจำที่เตาไฟในทุก
ครัวเรือน

เจ้าเตาไฟเป็น ๑ ใน ๕ เทพประจำบ้าน ในสมัยโบราณ (เทพแห่งเตาไฟ เทพแห่งประตู เทพแห่งบ่อ
น้ำ เทพแห่งส้วม และเทพแห่งหน้าต่าง (บางตำราเป็นพระธรณี) เทพทั้งห้านี้มีหน้าที่คุ้มครองคนใน
บ้าน ภายหลังคติการบูชาเทพทั้งห้านี้เสื่อมลง คงเหลือแต่เทพแห่งเตาไฟและเทพแห่งประตูเท่านั้น

ความเชื่อเรื่องเจ้าเตาไฟมีวิวัฒนาการมายาวนาน จนกระทั่งสมัยราชวงศ์ถังถึงกั๋งตัว เป็นอย่างที่
เชื่อถือกันทุกวันนี้ จะต่างกันบ้างก็แต่ในส่วนปลีกย่อย

โดยทั่วไปเชื่อกันว่า เจ้าเตาไฟเป็นเทพที่เง็กเซียงฮ่องเต้ประมุขแห่งสวรรค์ส่งลงมาอยู่ประจำ
บ้านเรือนมนุษย์ มีหน้าที่คุ้มครองป้องกันและจัดบันทึกการกระทำของคนในครอบครัวนั้น แล้ว
กลับขึ้นไปรายงานปีละครั้ง เง็กเซียงฮ่องเต้จะพิจารณาจากรายงานนั้นแล้วลิขิตชะตาชีวิตในปี
ต่อไปของแต่ละคน เหตุนี้จึงต้องจัดพิธีเซ่นไหว้และส่งเจ้าเตาไฟขึ้นสวรรค์ เพื่อเป็นการเอาใจให้
รายงานแต่สิ่งที่ดีงาม

เนื่องจากเชื่อกันว่าเจ้าเตาไฟรูปร่างไม่น่าดู จึงเกิดคตินิยม หมิงไม่ให้เจ้าเตาไฟ ชายไม่ให้ พระจันทร์ เพราะเกรงบุญจะหนุนนำให้ได้ชายอัปมงคล การไหว้เจ้าเตาไฟโดยทั่วไปไหว้แม่เตาไฟ (เมีย) ด้วย เว้นชนบางกลุ่ม เช่น พวกร้านขายขนมปัง ร้ายขายของชำ จะไหว้เฉพาะเจ้าเตาไฟองค์เดียว

พอถึงวันไหว้ทุกบ้านจะตัดไม้กระดาด ๑ หรือ ๒ ตัว ตัดไว้ที่หน้าเตาไฟ ให้ท่านใช้เป็นพาหนะขึ้นสวรรค์ ของเซ่นไหว้มีแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นบ้าง แต่โดยทั่วไปมี หัวหมูสุก ๑ หัว ปลาดิบ ๒ ตัว ซากหวาน และของหวานต่างๆ ที่ต้องไหว้ด้วยของหวาน ก็เพื่อให้เจ้าเตาไฟไปรายงานแต่เรื่องที่อ่อนหวานดีงาม ของหวานนิยมเป็นขนมเหนียว ว่ากันว่าเพื่อให้ติดปากติดฟัน จนเจ้าเตาไฟพูดไม่สะดวก จะได้รายงานความชั่วของมนุษย์น้อยๆ

ทางจีนภาคเหนือถึงกับมีขนมไหว้เจ้าเตาไฟโดยเฉพาะ กวนไส้เบะแซเหนียวหนึบ เป็นของโปรดของเด็กๆ นอกจากนี้ยังนิยมเอาเหล้าไปป้ายที่ช่องใส่ฟืน ซึ่งถือว่าเป็นปากของเจ้าเตาไฟ เพื่อให้ท่านเมาจนรายงานไม่ได้ คงจะคิดว่าท่านเป็นคนเมาประเภทเมาสะลึมสะลือ มากกว่าเมาช่างพูด ถวายเครื่องเซ่นเสร็จแล้วก็แกะรูปเจ้าเตาไฟและไม้กระดาดออกเผา พร้อมกับอ้อนวอนท่านว่า "โปรดขึ้นไปกล่าวคุกรรตสวรรค์จนา กลับลงมาอวยสวัสดิ์พิพัฒน์ชัย"

เจ้าเตาไฟขึ้นสวรรค์ไปแล้วจะกลับลงมาในวันสิ้นปีต่อวันปีใหม่ ทุกบ้านจะจุดธูปเทียนต้อนรับ แล้วติดรูปเจ้าเตาไฟแผ่นใหม่ เป็นอันเสร็จพิธีส่ง-รับเจ้าเตาไฟประจำปี ปัจจุบันประเพณีไหว้เจ้าเตาไฟเสื่อมลงมาก การไหว้เจ้าเตาไฟในเมืองไทยเหลืออยู่แต่ในครอบครัวชาวจีนที่ยังถือประเพณีเคร่งครัดเท่านั้น ชั้นลูกจีนโดยทั่วไปแล้วไม่ค่อยได้ไหว้ แต่ท่านก็ออกจะเป็นเทพเจ้าใจดี แม้ในเมืองจีนสมัยก่อน คนยากจนก็ได้หาเครื่องเซ่นไหว้ ใช้เพียงธูป ๓ ดอก และน้ำสะอาดขามเดียวก็พอ

เก็บกวาดทำความสะอาดประจำปี

การเก็บกวาดทำความสะอาดประจำปีเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งในเทศกาลตรุษจีน จะละเว้นเสียมิได้ เหตุที่ต้องทำความสะอาดประจำปีนั้นนิทานชาวบ้านเล่าว่า ในอดีตกาลอันไกลโพ้น เจ๊กเซียงฮ่องเต้ต้องการทราบความเป็นไปในแดนมนุษย์ จึงส่งเทพสามศพมาคอยสอดส่องดูแล พอถึงปลายปีเทพสามศพกลับไปรายงานว่า พวกมนุษย์มีแต่ความหยาบคาย กล่าวคำแช่งเจ๊กเซียงฮ่องเต้ ประมุขแห่งสรวงสวรรค์กริ้วมาก สั่งเทพสามศพให้กลับไปคอยตรวจสอบอย่างกวดขัน ผู้ใดคำให้เขียนชื่อผู้นั้นไว้ที่ฝาผนังบ้านคนตัวเอง ถึงปลายปีจะส่งทหารสวรรค์ลงไปจับคนเหล่านั้นฆ่าตามรายชื่อ เจ้าเตาไฟรู้เรื่องนี้เข้าก็คิดหาทางช่วยเหลือมนุษย์อยู่ถึง ๔๙ วันจึงคิดออก ก่อนที่ท่านจะคืนสู่สวรรค์ในวัน ๒๓ ค่ำ เดือน ๑๒ ชาวบ้านก็ปฏิบัติตาม

วัน ๓๐ ค่ำ เดือน ๑๒ แม่ทัพนายกองจากสรวงสวรรค์ลงมาตรวจดูตามฝาผนัง ไม่พบรายชื่อเลย
แม้แต่คนเดียว จึงกลับขึ้นไปทูลตามความจริง เจ็กเซียงฮ่องเต้พิโรธมาก หาวว่าเทพสามศพทูลความ
เท็จ จึงลงโทษให้ไปอยู่ในนรกขุมที่ ๑๘ อันเป็นก้นบึ้งสุดของอบายภูมิ

กิจกรรมนี้เป็นประเพณีสำคัญมาแต่บรรพกาล บางคนเชื่อว่ามาตั้งแต่ยุคเหยาซุ่น (ประมาณ
๒,๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล) จากบันทึกในหนังสือหลิวซื่อซุนชีวสมัยจีนซื่อฮ่องเต้ แสดงให้เห็นว่า
ประเพณีนี้วิวัฒนาการมาจากพิธีขับไล่โรคภัยตอนปลายปี เรื่องราวที่ปรากฏในหนังสือหลิวซื่อ
(บันทึกเรื่องวัฒนธรรมประเพณี) แสดงให้เห็นว่า คนจีนมีความรู้แล้วว่าความสกปรกเป็นสาเหตุ
หนึ่งของโรคภัยไข้เจ็บ การทำความสะอาดประจำปีจึงเป็นประเพณีสำคัญตลอดมาทุกราชวงศ์
จนกระทั่งทุกวันนี้

ปัจจุบันวันเริ่มทำความสะอาดบ้านเรือนประจำปีในแต่ละถิ่นต่างกันไป จีนภาคเหนือส่วนมาก
นิยมเริ่มหลังวันส่งเจ้าเตาไฟ ในไต้หวันนิยมเริ่มตั้งแต่หลังวันเทศกาลล่าปา (๘ ค่ำ เดือน ๑๒) และ
ทำให้เสร็จก่อนวันส่งเจ้าเตาไฟ จีนในไทยถือว่าจะเริ่มวันใดก็ได้ในเดือน ๑๒ และทำให้เสร็จก่อน
วันทำของไหว้ตรุษจีน

เตรียมของไหว้

เมื่อส่งเจ้าเตาไฟแล้ว บรรยากาศของตรุษจีนก็คึกคักขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สมัยก่อนไม่มีของสำเร็จขาย
มากอย่างเดี๋ยวนี้ จึงต้องเตรียมงานกันแต่เนิ่นๆ ยิ่งในสมัยก่อนเก่าขึ้นไป ที่ยังต้องซ้อมข้าวเอง ต้อง
ซ้อมข้าวเตรียมทำของไหว้และของกินในเทศกาลตรุษจีน ตั้งแต่ช่วงนี้เป็นอย่างซ้ำ อาหารประจำ
เทศกาลนี้คือ ขนมไหว้วันตรุษจีนและเกี้ยว

ขนมไหว้ตรุษจีน

ขนมไหว้ตรุษจีนมีลักษณะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น แต่มีชื่อเรียกรวมกันว่า เหนียนเกา (年糕)
แปลว่า ขนมประจำปี ขนมแข่งที่ใช้ไหว้ตรุษจีนในเมืองไทย จัดเป็นเหนียนเกาชนิดหนึ่ง

เหนียนเกาของทุกถิ่นมีลักษณะสำคัญร่วมกันคือ ทำด้วยแป้งที่ได้จากข้าวชนิดใดชนิดหนึ่ง ภาคใต้
ส่วนมากใช้ข้าวเหนียว ขนมที่ได้มีลักษณะเหมือนขนมแข่งต่างกัน

แต่รูปแบบภายนอก ภาคเหนือนิยมใช้ข้าวฟ่างเหนียว ซึ่งมีสีเหลืองและมีรสหวานน้อยๆ อยู่ในตัว
ชื่อเหนียนเกามาจากขนมที่ทำด้วยข้าวชนิดนี้ก่อน

เนื่องจากขนมที่ได้จากข้าวฟ่างชนิดนี้มีลักษณะเหนียว จึงเรียกว่า เหนียนเกา (年糕) แปลว่า
ขนมเหนียว คำว่า เหนียน (黏) ที่แปลว่า เหนียว พ้องเสียงกับ เหนียน (年) ที่แปลว่า ปี ของ
หวานชนิดนี้จึงได้รับความนิยมใช้เป็นขนมไหว้ตรุษจีน และต่อมาได้เปลี่ยนอักษรให้ชื่อขนมมี
ความหมายว่า ขนมประจำปี (年糕) โดยเสียงไม่เปลี่ยน เป็นการเล่นคำพ้องเสียงช่วงที่ ๑ คือ
เหนียน-เหนียว (黏) เป็น เหนียน-ปี (年)

สาเหตุที่นิยมใช้เหนียนเกาเป็นขนมไหว้ตรุษจีน เพราะชื่อขนมชนิดนี้ทำให้เกิดความหมายนัย
ประหวัดได้ว่า สูงส่งทุกๆ ปี ซึ่งภาษาจีนออกเสียงว่า เหนียนเหนียนเกา (年年高) แต่เกา (高)
ในที่นี้แปลว่า สูง สูงส่ง รูปอักษรต่างกับ "เกา (糕)" ที่แปลว่า "ขนม" เป็นการเล่นคำพ้องเสียงช่วง
ที่ ๒ จากชื่อที่แปลว่า "ขนมเหนียวประจำปี (年糕) มามีความหมายจากนัยประหวัดของเสียงว่า
"สูงส่งทุกๆ ปี" หรือ สูงส่งยิ่งขึ้นทุกปี" (หรือ 年年高)

จุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของเทศกาลตรุษจีนแต่โบราณมาคือ เช่นสรวงบูชาเพื่อให้ได้
ผลิตผลสูงส่งเป็นสำคัญ ภายหลังจึงหมายถึงชีวิตก้าวหน้าสูงส่งด้วย

เหนียนเกาของจีนภาคใต้ทำด้วยข้าวเหนียวเช่นเดียวกับขนมเข่ง หากแต่หนึ่งในภาคหรือภาชนะ
ขนาดใหญ่ ใช้ไหว้ทั้งภาค เวลาจะกินจึงตัดแบ่ง บางถิ่นจะทำทั้งขนาด

ใหญ่และเล็ก โดยให้ขนาดใหญ่หมายถึงดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ขนาดเล็กหมายถึงดาวต่างๆ เพราะปีใหม่เดือนดาวเหล่านี้โคจรมาบรรจบครบรอบ เริ่มต้นใหม่ ขนบแข่งในเมืองไทยมาจากเหนียนเกาของจีนภาคใต้ แต่เปลี่ยนวัสดุห่อหุ้มเป็นใบตอง เพราะเป็นของหาง่าย เมื่อใช้ใบตองขนาดจึงต้องเล็กลงเป็นกระทง

เกี้ยว (饺子)

เกี้ยวเป็นอาหารประจำเทศกาลตรุษจีนของคนจีนภาคเหนือ คำว่า เกี้ยว เป็นเสียงภาษาจีนแต้จิ๋ว ภาษาจีนกลางเป็น เจี้ยว การทำเกี้ยว ห่อเกี้ยวเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งในเทศกาลตรุษจีน ปกติจะทำในวัน ๓๐ ค่ำ เดือน ๑๒

เกี้ยวเป็นของกินประจำเทศกาลตรุษจีนตั้งแต่ราชวงศ์หมิงเป็นต้นมา สาเหตุสำคัญมี ๓ ประการ ดังนี้

ประการแรก เกี้ยวมีรูปกลมคล้ายเหรียญกษาปณ์ คนจึงกินเป็นเคล็ดว่าหมายถึง เรียกเงินเรียกทอง ความมั่งคั่งและโภคทรัพย์ทั้งปวง

ประการที่ ๒ เกี้ยวเป็นอาหารที่มีไส้แตกต่างกันไป เปิดโอกาสให้น้ำของซึ่งเป็นสิริมงคลมาเป็นส่วนผสมของไส้ ไส้ถั่วลิสงเพื่อเป็นเคล็ดว่า ปีใหม่จะมีสุขภาพแข็งแรง เพราะถั่วลิสงมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ผลไม้อายุวัฒนะ

ประการสุดท้าย ชื่ออาหารชนิดนี้ตามเสียงภาษาจีนกลาง (เจี้ยว) ใกล้เคียงกับคำที่แปลว่า เกี้ยวเนื่อง ต่อเนื่อง (เจี้ยว) รูปอักษรของ ๒ คำนี้ก็มีส่วนเหมือนกัน จึงต้องถือเป็นเคล็ดว่า กินเกี้ยวเพื่อให้ปีเก่ากับปีใหม่เกี้ยวเนื่องกัน

เก็บลูกหน้

ร้านค้าในเมืองจีนสมัยก่อนเก็บหน้ปีละ ๓ ครั้ง คือ ในเทศกาลสารทขนมจ้างครั้งหนึ่ง เทศกาลไหว้พระจันทร์ครั้งหนึ่ง และตรุษจีนอีกครั้งหนึ่ง ครั้งสุดท้ายนี้เป็นครั้งสำคัญ ต้องสะสางกันให้เสร็จสิ้นภายในวันสิ้นปี ถ้าล่วงไปถึงวันปีใหม่ ลูกหน้จะรอดไปได้อีกวันหนึ่ง เพราะห้ามทวงหน้วันนั้นเป็นอันขาด ดังนั้นหลังวันเทศกาลล่าปา (๘ ค่ำ เดือน ๑๒) ไปแล้วจึงนิยมเรียกกันว่า ด่านปี เพราะเป็นช่วงที่ลูกหน้ทั้งหลายจะผ่านไปได้อย่างที่สุด บรรดาเจ้าหน้จะเร่งรัดให้ชำระบัญชีให้เรียบร้อย

ในเมืองจีนสมัยก่อน พอดตกค่ำวัน ๓๐ ค่ำ เดือน ๑๒ ห้างร้านทั้งหลายจะส่งคนถือโคมมีชื่อร้านออก
เก็บบัญชี (ถ้าเป็นสมัยนี้ลูกหนึ่งคั้งหนึ่งหมด) ร้านค้าทั่วไปจะจุดเทียนแดงคู่หนึ่งและตะเกียงลูกหนึ่ง
ไว้ที่โต๊ะหรือเคาน์เตอร์ เทียนแดงเป็นเทียนตรุษจีน ตะเกียงเอาไว้ดูบัญชี พอเจ้านี่มาถึงก็คิดบัญชี
ให้ฟังอย่างรวดเร็ว หักลดกันเรียบร้อยแล้วก็เก็บเงิน ถ้าลูกหนี้ยังไม่พร้อมก็จะบอกว่า "เดี๋ยวมา
ใหม่" หลังจากออกไปเก็บที่อื่นก่อน แล้วก็ย้อนมาใหม่จริงๆ จะเร่งรัดเก็บให้เสร็จภายในเที่ยงคืน
พอถึงเที่ยงคืนจะเก็บหนี้ได้หรือไม่ก็ตาม ทั้ง ๒ ฝ่ายจะต้องกล่าวสวัสดิปีใหม่กันทันที และไม่พูด
เรื่องหนี้สินอีกเป็นอันขาด หากเจ้านี่ขึ้นพูดก็มักจะถูกย้อนว่า "เฮ้ย! นี่วันอะไรวะ!" คตินิยมนี้
สมัยก่อนถือกันเคร่งครัดมาก

กลอนคู่ตรุษจีน (春联)

ช่วงตรุษจีนท่านจะเห็นชาวจีนเอากระดาษแดง ๒ แผ่นติดที่ประตูด้านละแผ่น ข้อความบน
กระดาษมีจำนวนอักษรเท่ากัน เป็นใจความอวยพรปีใหม่ ข้อความ ๒ วรรคนี้ชาวจีนแต่ใจเรียกว่า
คู่ยี่เลียง เสียงจีนกลางว่าคู่ยี่เหลียน ผู้เขียนขอแปลเป็นไทยว่ากลอนคู่

ลักษณะสำคัญของกลอนคู่ได้แก่ เป็นข้อความ ๒ วรรคที่มีดุลของเสียงและความหมาย กล่าวคือ มี
จำนวนคำ (อักษร) เท่ากัน ความหมายเป็นคู่กันอย่างสละสลวย สัมผัสไม่จำเป็นต้องมี เพราะเสียง
หนักเบาที่สมดุลกันทำให้ได้ความเสนาะเป็นร้อยกรองอยู่ในตัว เข้าลักษณะกลอนเปล่า

คู่ยี่เลียงเป็นรูปแบบและศิลปะการประพันธ์ชนิดหนึ่งโดยเอกเทศ เป็นผงงามช่อน้อยในอุทยาน
วรรณคดีจีน ใช้ได้อเนกประสงค์ ทุกกาละ เทศะ ประชุมชน ไม่ว่าจะป็นคำขวัญ คำอวยพร คำสดุดี
คำไว้อาลัย แม้กระทั่งคำเสียดสี คำว่า กิจกรรมแทบทุกอย่างของคนจีนนิยมใช้คู่ยี่เลียงเข้าไปเสริม
ให้ได้สุนทรียรสของภาษาอยู่เสมอ และมีชื่อเฉพาะต่างกันไป

อนึ่งคู่ยี่เลียงหรือกลอนคู่นี้ต้องเขียนด้วยลายมือที่งดงาม การเขียนหนังสือให้สวยงามเป็นศิลปะ
โดยเฉพาะแขนงหนึ่งของจีน เป็นศิลปะที่ผสมอักษรศาสตร์และจิตรกรรม

เข้าด้วยกัน สมัยก่อนคนจีนส่วนมากแต่งและเขียนตู้ยี่เลี้ยงกันเอง เพราะศิลปะ ๒ ประการนี้เป็น เรื่องธรรมดาสามัญของคนจีนยุคนั้น แต่คนจีนปัจจุบันเขียนพู่กันไม่ค่อยเก่ง การแต่งตู้ยี่เลี้ยงก็อ่อน ด้อยลง ดังนั้นจึงมีคนรับจ้างแต่งรับจ้างเขียนตู้ยี่เลี้ยงอยู่ทั่วไป ในเมืองไทยมีอยู่ที่ย่านเยาวราช

ที่มาของกลอนคู่หรือตู้ยี่เลี้ยง มีที่มาจากไสยศาสตร์ผสมผสานกับอักษรศาสตร์ในแง่ของ ไสยศาสตร์ตู้ยี่เลี้ยงเกิดจากไม้ท้อเป็นมงคล ต่อมาเมื่อเขียนกลอนคู่ลงบนยันต์ไม้ท้อนั้น เป็นการเอา อักษรศาสตร์เข้ามาเติมแต่ง แล้วจึงผสมผสานวิวัฒนาการกลายเป็นตู้ยี่เลี้ยงที่สมบูรณ์

คนจีนเชื่อว่าท้อ (จีนกลางว่า เต้า) เป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ฝักล้น ดังปรากฏเหตุผลอยู่ในตำนานเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อเทพทวารบาล ในสมัยเก่าก่อนบูรณกาล พอถึงตรุษจีนคนจะ ตัดไม้ท้อ ๒ แผ่น กว้างประมาณ ๒-๓ นิ้ว ยาวราว ๗-๘ นิ้ว เขียนอักษรหรือถ้อยคำสั้นๆ ทำนอง คาถาลงบนไม้ท้อ ๒ แผ่นนั้น แล้วนำไปแขวนไว้ที่ประตูห้อง ๒ ซ้ำง เข้าลักษณะเดียวกับยันต์ของไทย ภาษาจีนเรียกกระดาษ ๒ แผ่นนี้ว่ายันต์ไม้ท้อ ข้อความที่เขียนบนไม้ท้อยุคแรกคือ "เสินถู่" และ "อู่เห่ลย" ต่อมาข้อความที่เขียนยาวออกไปเป็นด้านละวรรค

กลอนคู่ในเทศกาลตรุษจีนมีชื่อเฉพาะว่าซุนเลี้ยง จีนกลางว่าซุนเหลียน หมายถึง กลอนคู่ในว สันตฤดู ส่วนมากมีใจความทำนองอวยพรปีใหม่ หรือกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับปีใหม่ คู่ที่นิยมใช้ แพร่หลายที่สุดเห็นจะได้แก่ ซิน เจีย ยู อี้ ซิน นี ฮวด ไซ้ (新正如意 新年发财) แปล ตามคำ ใหม่ อ้าย สม ปรารถนา ใหม่ ปี เจริญ ทรัพย์ แปลเอาความได้ว่า เดือนอ้ายใหม่จึงได้สม จินตนา ปีใหม่มาพูนทรัพย์นับอนันต์

กลอนคู่ตรุษจีนบทที่ไพเราะมากบทหนึ่งคือบทที่ว่า เทียน เจิง ชู่ เย่ว เหงิน เจิง ไล้ว, ซุน หม่า น ฉีเยิน คุณ ผู่ หม่า น เหมิน (天增岁月人增寿 春满乾坤福满门) ภาา เพิ่ม ปี เดือน คน เพิ่ม วย วสันต์ เต็ม ฟ้า ดิน ไป โชค เต็ม บ้าน กลอนคู่หรือตู้ยี่เลี้ยงบทนี้ หลินต้าซิน (ลี้ม ใต้คิม พ.ศ. ๒๐๕๕-๕๘) จอหงวนคนเดียวของจีนแต่จีวเป็นผู้แต่ง ได้รับความนิยมเป็นอมตะตลอด มาจนปัจจุบันเกือบ ๕๐๐ ปี

โดยปกติกลอนคู่ตรุษจีนเขียนบนกระดาษแดง ตัวอักษรเป็นสีทองหรือสีดำ ในอดีตหากบ้านใดมีคนตายยังไม่พ้น ๓ ปี จะไม่ใช้กระดาษแดง ถ้าผู้ตายเป็นชายใช้กระดาษเขียว ถ้าเป็นหญิงใช้กระดาษเหลือง ใจความในกลอนคู่ก็มักส่อไปในทางโศกเศร้าต่างจากกลอนคู่ตรุษจีนทั่วไป แต่ปัจจุบันธรรมเนียมนี้ไม่ค่อยมีผู้ถือปฏิบัติแล้ว

กลอนคู่ตรุษจีนติดที่บานประตูทั้ง ๒ บาน หรือที่ริมซ้ายขวาของประตู

นอกจากนี้ที่เห็นกรอบบนของประตูนิยมติดอักษร "ชุน (春)" หรืออักษร "ฝู (福)" ไว้ด้วย อักษร "ชุน" หมายถึง วสันตฤดู มีนัยะหมายถึงความเจริญรุ่งเรือง ส่วนอักษร "ฝู" นั้น คัมภีร์ทานเพยจื่อ ยุคจั้นกั๋ว (战国) ให้นิยามไว้ว่า "ถึงพร้อมด้วยทรัพย์ ยศ อายุ เรียกว่าฝู" คำนี้เสียงแต่จิวว่า "ฮก" เดิมหมายถึง บุญวาสนาหรือโชควาสนา ถึงพร้อมด้วยทรัพย์ ยศ และอายุยืน ต่อมาแยกยศศักดิ์ไปเป็น ลก (禄) อายุยืนเป็นชี่ว (寿) ฮก จึงหมายถึงมีทรัพย์หรือโชคลาภ รวมกับลกและชี่วเป็นตรีพิศพรของจีน

แต่อักษรฝูหรือฮก (福) ที่ติดร่วมกับกลอนคู่ตรุษจีนนี้หมายถึงโชควาสนาซึ่งถึงพร้อมด้วยทรัพย์ ยศ และอายุ หนึ่งในกรติดอักษรตัวนี้นิยมติดกลับเอาหัวลง เพื่อให้คนที่มาเห็นทักว่า "ฝูเต้าเลอ" (福倒了) ซึ่งเขียนเป็นอักษรจีนว่า อักษร เต้า ที่แปลว่าหัวกลับ พ้องเสียงกับอักษรเต้า ที่แปลว่ามาถึง ทำให้ "ฝู-ฮก" หัวกลับ ก็หมายถึง "โชควาสนามาถึง" อยู่ในตัว

เปลี่ยนรูปเทพทวารบาล (门神)

การเปลี่ยนรูปเทพทวารบาลเป็นกิจกรรมสำคัญคู่กับการเปลี่ยนกลอนคู่ สิ่งทั้งสองนี้มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกับยันต์ไม้เท้าเหมือนกัน แต่รูปเทพทวารบาลมีอดีตนานกว่า เป็นความเชื่อที่มีวิวัฒนาการมาจากการเคารพบูชาเทพแห่งประตู

เทพแห่งประตูเป็น ๑ ใน ๕ เทพประจำบ้าน ดังกล่าวแล้วในเรื่องเจ้าเตาไฟ คนจีนใช้สุนัขเฝ้าบ้าน มาแต่โบราณ อย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซาง รูปเทพผู้รักษาประตูรุ่นแรกจึงมีลักษณะคล้าย สุนัขคาบกระบี่ บางรูปก็เป็นสัตว์ประหลาดไม่มีตัว มีแต่หัว คล้ายสุนัข แสดงให้เห็นว่าเทพทวาร บาลรุ่นแรกมีที่มาจากสุนัข มาถึงสมัยราชวงศ์โจว เทพแห่งประตูไม่มีรูปชัดเจน เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็น นามธรรม รวมอยู่ในหมู่เทพประจำบ้านทั้ง ๕ องค์

ต่อมาในสมัยราชวงศ์ฮั่น คนนิยมวาดรูปนักรบหรือจอมยุทธ์ผู้เก่งกล้าไว้ที่ประตู มีเรื่องเล่าว่า ครั้ง หนึ่งห้องแห่งกว้างชนปวย ได้สั่งให้วาดรูปขุนพลเจิ้งซึ่งถือกระบองไว้ที่บานประตู เพื่อป้องกันผี ร้ายและอัปมงคลทั้งปวง เจิ้งซึ่งเป็นขุนพลผู้แกล้วกล้าในยุคโบราณ หลังจากนั้นก็มีผู้ออกอย่าง แต่รูป ที่วาดเปลี่ยนเป็นจิ้งจอกจอมยุทธ์ในยุคจั้นกั้วบ้างก็มี บุคคลทั้งสองนี้เป็นมนุษย์ที่ได้รับยกย่องเป็น เทพทวารบาลรุ่นแรก

จนกระทั่งสมัยราชวงศ์เหนือ-ใต้ เทพทวารบาลจึงเปลี่ยนไปเป็น "เสินถู" และ "อี่วี่เหล่ย" ผู้เป็น เทพารักษ์แห่งดวงท้อ ความเชื่อนี้มีที่มาจากตำนานที่ว่า

บนชายฝั่งทะเลตะวันออก มีภูเขาสูงหนึ่งชื่อตู่ซัวซาน ปกคลุมไปด้วยดวงท้อ บนเขาด้านตะวันตกเฉียงเหนือเป็นประตูสำหรับภูตผีทั้งปวงเข้าออก มีเทพ ๒ องค์พี่น้องชื่อ "เสินถู" และ "อี่วี่เหล่ย" อยู่ รักษา หากผีตนใดดุร้ายอาละวาดหรือทำผิด เทพทั้งสองจะเอาเชือกอ้อมมัดไปโยนให้เสือกิน ทำให้ผี ทั้งหลายกลัวเทพสองพี่น้องนี้มาก ประชาชนจึงเชื่อกันว่า ท้อเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ปราบผีได้ นิยมนำมา ทำยันต์ไม้ท้อแขวนกันผี ภายหลังจึงมีผู้วาดรูปเทพทั้งสององค์นี้ไว้ที่บานประตูแทน กลายเป็นที่มา ของรูปเทพทวารบาล ส่วนยันต์ไม้ท้อนั้นก็เปลี่ยนเป็นเขียนถ้อยคำอื่นๆ แทน จนวิวัฒนาการไปเป็น กลอนคู่ดังกล่าวแล้ว

ต่อมาในสมัยราชวงศ์ถังรูปเทพทวารบาลเปลี่ยนไปเป็นขุนพลเว่ยฉิงกิง (อวยซีจิง) และขุนพลฉินชู่ เป่า (ซินชกโป้) ดังปรากฏที่มาของคตินิยมนี้ในเรื่องไซอิ๋วว่า

ครั้งหนึ่งพญามังกรไปลองดีหมอดูเทวดา ทำพนันให้ทำนายเรื่องฝน พอดนกลับวังก็ได้รับเทวโองการจากเง็กเซียนฮ่องเต้ ให้บันดาลให้ฝนตก ตรงตามคำทำนายของหมอดูเทวดาทุกประการ ด้วยต้องการเอาชนะพนัน พญามังกรจึงทำให้ฝนตกคลาดเคลื่อนไปจากคำทำนาย จึงถูกเทวอาญาถึงประหารชีวิต

พญามังกรไปทูลขอให้พระเจ้าถังไท่จงช่วย เพราะผู้ที่สวรรคตมอบหน้าที่ให้เป็นเพชรฆาตคือเว่ยเจิง (งุยเต้จิง) ขุนนางคนสนิทของพระเจ้าถังไท่จง พระเจ้าถังไท่จงเรียกตัวเว่ยเจิงมาอยู่เล่นหมากรุกด้วยเพื่อมิให้ออกไปประหารพญามังกรได้ แต่พอถึงเวลา เว่ยเจิงถอดดวงจิตออกไปประหารสำเร็จ วิญญาณพญามังกรอาฆาตมาชู่เอาชีวิตพระเจ้าถังไท่จงทุกคืน

เว่ยฉิงกิง (อวยซีจิง) และฉินชู่เป่า (ชินชกโป้) อาสาขึ้นเฝ้าประตูในยามราตรี ตั้งแต่นั้นวิญญาณพญามังกรก็ไม่มารบกวน พระเจ้าถังไท่จงเห็นคนทั้งสองต้องลำบากเรื่องอดนอนจึงให้ช่างวาดรูปมาติดไว้ที่บานประตูพระตำหนักแทน ตั้งแต่นั้นมาชนทั้งหลายจึงได้เขียนรูปชินชกโป้และอวยซีจิงปิดประตูบ้านและศาลเจ้า สมมติว่าเป็นรูปศักดิ์สิทธิ์ป้องกันปีศาจได้ เป็นธรรมเนียมต่อๆ มาจนทุกวันนี้

ในยุค ๕ ราชวงศ์มีภาพเทพทวารบาล ซึ่งพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้จำหน่ายอยู่ทั่วไป นอกจากภาพเว่ยฉิงกิงและฉินชู่เป่าแล้ว ยังมีภาพงงชุยซึ่งตามเทพปกรณัมจีนกล่าวว่าเป็นผู้ควบคุมผีทั้งปวงอีกด้วย จนกระทั่งรัชกาลพระเจ้าเจียนหลงแห่งราชวงศ์ชิง ประชาชนเปลี่ยนเอาภาพงงชุยไปติดไล่ผีในเทศกาลตวนอู่-สารทขนมจ้ำ และเป็นที่ยึดต่อมาตราบเท่าทุกวันนี้

ในสมัยราชวงศ์ชิงภาพเทพทวารบาลเป็นภาพนายทหารแต่งเต็มยศถืออาวุธ ถ้าเป็นบ้านผู้ดีภาพนั้นจะประดิษฐ์อย่างสวยงามเป็นพิเศษ จึงเห็นได้ว่าในยุคนี้ภาพของเทพทวารบาลกลายเป็นเครื่องตกแต่งประตูไปด้วย

ในสมัยราชวงศ์หยวนเกิดภาพเทพทวารบาลหญิงขึ้น สตรีผู้ได้รับเกียรตินี้คือมู่กู่ยง (ตัวเอกในภาพยนตร์กำลังภายในเรื่องขุนศึกตระกูลหยาง ตอน ๑๔ นางสิงห์เจ้ายุทธจักร) ซึ่งเป็นจอมยุทธ์หญิงนามกระเดื่องในสมัยต้นราชวงศ์ชิง ทว่าเทพทวารบาลหญิงได้รับความนิยมอยู่ไม่นานก็เสื่อมไป สมัยราชวงศ์หมิงและชิง เว่ยฉิงกิงและฉินชู่เป่ายังคงครองตำแหน่งเทพทวารบาลสืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ภาพเทพทวารบาลในปัจจุบันเป็นรูปขุนพลจีนแต่งเต็มยศ มือถืออาวุธ หน้าขาวคนหนึ่ง หน้าดำคนหนึ่ง คนหน้าขาวคือฉินชู่เป่า คนหน้าดำคือเว่ยฉิงกิง นอกจากนี้ยังนิยมเพิ่มภาพขุนนางแต่งเต็มยศอีกด้วย เรียกว่าภาพ "โชคลาภเยี่ยมทวาร" หรือ "เจริญโชคลาภรับมิ่งมงคล" เป็นอันว่ามีพร้อมทั้งภาพเพื่อขับไล่อัปมงคลและภาพเจริญสิ่งมิ่งมงคล

นอกจากที่ประตูแล้ว บางบ้านยังติดรูปฮก ลก ซิ่ว หรือเทพแห่งโชคลาภไว้ที่ห้องรับแขกหรือไม่ก็ในห้องนอนอีกด้วย ในยุคนี้ก็ติดภาพเสินหนงเทพแห่งการเกษตร เหล่านี้ล้วนแสดงถึงความหวังซึ่งมนุษย์ฝากไว้กับปีใหม่ที่มาถึงนี้

เทพทวารบาลภาษาจีนกลางว่า เหมินเสินแต่จริงๆ หมิงซิง เป็นที่มาของรูปเสี่ยวางของ ไทย

ประดับภาพปีใหม่

ภาพปีใหม่เป็นศิลปะพื้นบ้านของจีน ได้รับความนิยมแพร่หลายทั้งในและนอกประเทศ ศิลปะชนิดนี้วิวัฒนาการมาจากภาพเทพทวารบาล ในยุคก่อนราชวงศ์สุย ภาพเทพทวารบาลส่วนมากวาดลงบนแผ่นไม้ท่อนหรือกระดาษ หลังจากเกิดแม่พิมพ์ไม้ขึ้นในราชวงศ์สุยแล้ว ภาพพิมพ์รูปเทพทวารบาลก็เริ่มแพร่หลาย เป็นเค้าที่มาของภาพปีใหม่

ภาพปีใหม่แบบเก่าพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้เป็นพื้น มีสีล้วนหลากหลาย สดใสมันนวล เนื้อหาส่วนมากเป็นทิวทัศน์ นก ดอกไม้ เด็ก พืชพรรณธัญชาติอันอุดมสมบูรณ์ สิ่งสิริมงคล ฯลฯ ต่อมาชาวเซียงไฮ้ซื้อเจิ้งม่านถั่วได้นำภาพปีใหม่ไปรวมกับปฏิทิน เกิดเป็นปฏิทินภาพปีใหม่ขึ้น ได้รับความนิยมแพร่หลายมากระทั่งทุกวันนี้

ความก้าวหน้าด้านเทคนิคการพิมพ์ในยุคปัจจุบัน ทำให้ภาพปีใหม่ประณีตงดงาม และมีชนิดย่อยมากขึ้น เช่น ภาพแขวน ภาพติดผนัง ภาพติดฉากกั้นห้อง ภาพประดับโคมไฟ และภาพประดับเครื่องใช้อื่นๆ รูปแบบหลายแบบ เนื้อหาก็กว้างขวางกว่าสมัยก่อน แตกต่างกันไปนานาลักษณะ สัญลักษณ์มงคล เรื่องจากวรรณกรรมจิว วัฒนธรรมประเพณี และเนื้อหาอื่นๆ อีกมากมาย แม้ภาพเทพทวารบาลก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของภาพ

จีนเคยนำภาพปีใหม่ไปแสดงในญี่ปุ่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี และชาติตะวันตกอีกหลายชาติ ได้รับความนิยมอย่างสูงจากผู้ชมเหล่านั้น ต่างตั้งสมญาให้ภาพปีใหม่ของจีนว่า ผกางามแห่งศิลปะโบราณภาคบูรพทิศ

วัน ๓๐ ค่ำ เดือน ๑๒ : สิ้นปีเก่า

วันสำคัญของเทศกาลตรุษจีนคือวัน ๓๐ ค่ำ เดือน ๑๒ และวัน ๑ ค่ำ เดือนอ้าย วันแรกมีความสำคัญในฐานะวันสิ้นปี ภาษาจีนเรียกว่าวัน "ฉูซี่" แปลว่า "คืนสิ้นปี" หรือ "คืนตัดปี" คือสิ้นปีเก่า เมื่อสิ้นยามไฮ่ ตอนสิ้น ๔ พุ่ม เข้าสู่ปีใหม่ในยามจื่อ (ช่วง ๒๓.๐๐-๐๑.๐๐ น.) ฉะนั้นวันนี้คือตัววันตรุษจีนคือตัดและต่อปีที่แท้จริง แต่ปฏิทินเมืองไทยระบุวันตรุษจีนไว้ที่วัน ๑ ค่ำ เดือนอ้าย ซึ่งนิยมเรียกกันว่าวัน "ซิ่วอิด" (-ชู่อี-วัน ๑ ค่ำ) ซึ่งไม่ค่อยถูกนัก เพราะคำว่า "ตรุษ" แปลว่า "ตัด" คือวันสิ้นปี

ไหว้เจ้าและบรรพบุรุษ

กิจกรรมสำคัญที่สุดในวันนี้คือไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษ แต่ละถึนมีช่วงเวลาและพิธีการไหว้ต่างกันไปบ้าง แต่ส่วนมากจะไหว้เจ้าตอนเช้าตรู่ ของไหว้ที่สำคัญคือ "ซาแซ (สัตว์ ๓ อย่าง)" หรือ "โหวงแซ (สัตว์ ๕ อย่าง)" ซา เหล้า ข้าวสวย กับข้าว ผลไม้ และ "ก้วย" คือของกินที่ทำจากธัญพืช เพื่อแสดงความอุดมสมบูรณ์ของผลเก็บเกี่ยวที่ได้ ในปัจจุบันอาจใช้ขนมแทนก็ได้

การไหว้บรรพบุรุษใช้ของเหมือนไหว้เจ้า จะน้อยกว่าไม่ได้ เพราะบรรพบุรุษมีฐานะเป็นพระเทพบิดรของวงศ์ตระกูล ของไหว้บรรพบุรุษในวันนี้จะขาดซาแซและเหล้าไม่ได้ เพราะการไหว้วันสิ้นปีมีที่มาจากประเพณีล่าสัตว์มาเช่นสรวงบรรพบุรุษในเทศกาลล่าจี้ ส่วนเวลาที่ไหว้บรรพบุรุษนั้นต่างกันไปตามถึน บางถึนไหว้ช่วงเพลถึงเที่ยง (๑๑.๐๐-๑๒.๐๐ น.) บางถึนเริ่มตอนเที่ยงวัน แต่คนแต่จิวในเมือจันไหว้ตอนพลบค่ำ เสร็จแล้วกินอาหารค่ำมื้อสำคัญที่เรียกว่า "ถ่วงอี่ปิ่ง (ข้าวพร้อมหน้าสามัคคี)" ต่อไปเลย

การไหว้บรรพบุรุษช่วงตรุษจีนนี้ปกติไหว้ที่บ้าน เพราะเป็นการเชิญวิญญาณท่านมาร่วมฉลองตรุษจีนกับลูกหลานหรือกลับมาเยี่ยมบ้านด้วย หลายถึน เช่น มณฑลซานซี เหวเป่ย์ เหวหนัน มีประเพณีไปเชิญวิญญาณบรรพบุรุษกลับมาบ้านก่อนทำพิธีไหว้ด้วย

วันนี้หลังจากไหว้เจ้าแล้ว เจ้าทั้งหลายก็จะกลับสู่ทิพยสถาน ที่บ้านจึงมีแต่วิญญาณบรรพชนกับ ลูกหลานอยู่ร่วมกันเท่านั้น เป็นวัน "พร้อมหน้าสามัคคี" ของคนในวงศ์ตระกูลทั้งคนและผีบรรพชน แสดงถึงวัฒนธรรมฆราวาสวงศ์ตระกูล อันเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมจีน การไหว้ที่บ้านจะเชิญป้าย สถิติวิญญาณขึ้นไป ๓ ซุ้มคน คือ บิดามารดา ปู่ย่า และทวด ส่วนบรรพชนข้างแม่ไม่ได้ไหว้ เพราะ จีนถือว่าวงศ์ตระกูลตามฝ่ายบิดา ปัจจุบันบางแห่งในจีนจัดพิธีไหว้บรรพชนที่ศาลประจำตระกูล เพื่อความสะดวก

กินอาหารค่ำประจำปี สามัคคีพร้อมหน้า

อาหารค่ำประจำปีเป็นอาหารมื้อสำคัญที่สุดในรอบปีและเทศกาลตรุษจีน ภาษาจีนเรียกว่า "เหนียนเย่เฟิ่น" แปลว่า "อาหารค่ำประจำปี" แต่จีนแต้จิ๋วนิยมเรียก "ถ่วงอี่ปั้ง ข้าวพร้อมหน้าสามัคคี" วันนี้เป็นวันชุมนุมพร้อมหน้าของคนในครอบครัวที่สำคัญที่สุดในรอบปี ไม่ว่าจะจากบ้านไปไกลแสนไกลเพราะเหตุใดก็ตาม ทุกคนจะรีบกลับมาให้ทันอาหารมื้อนี้ เพื่อแสดงความสามัคคีกลมเกลียวพร้อมสมบุญของครอบครัว

หลังเสร็จกิจในตอนกลางวันแล้ว พอตกค่ำทุกคนจะพร้อมหน้ากันที่โต๊ะอาหาร เสพสนทนากันอย่างเบิกบานใจ เสพทั้งอาหารเลิศรสและบรรยากาศแห่งความสุขสำราญ ถ้อยคำที่สนทนาก็กว้นแต่เป็นคำไพเราะเรื่องดีงาม อาหารมื้อนี้อาจกินเวลาไปจนถึง ในอดีตอาหารมื้อนี้ต้องนำไปไหว้บรรพบุรุษก่อน ปัจจุบันชาวจีนแต้จิ๋วในจีนยังรักษาประเพณีนี้อยู่ พอไหว้เสร็จลูกหลานจึงเอาอาหารมารับประทานพร้อมหน้ากัน

คนจีนแต้จิ๋วนิยมเอาภาชนะอาหารวางลงในกระดิ่งขนาดใหญ่ แล้วนั่งล้อมวงรอบกระดิ่งรับประทาน อาหารมื้อนี้นิยมทำเป็นวงกลม เช่น ลูกชิ้น ผีอกปั้นกลม หรือเผือก มันทั้งหัว เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความกลมเกลียวพร้อมหน้าสามัคคีสมชื่อ "ถ่วงอี่ปั้ง-ข้าวพร้อมหน้าสามัคคี" ปัจจุบันชาวฮกเกี้ยนและใต้หวันนิยมวางตะเกียบและชามซ้อนเปล่าไว้บนโต๊ะชุดหนึ่งเพื่อให้บรรพบุรุษได้เข้ามาร่วมรับประทานด้วย

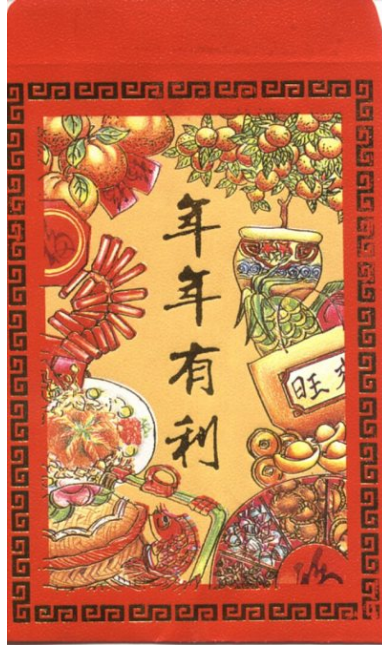
การแจกเงินกันถุงประจำปี

สิ่งที่เด็กๆ รอคอยกันมากที่สุดเทศกาลตรุษจีนเห็นจะเป็นการรับแจกเงินกันถุงประจำปี เงินชนิดนี้ภาษาจีนกลางเรียกว่า ยาซู่เฉียน (压岁钱) กวางตุ้งว่า ยับสุยฉิน แต่จิ๋วว่า เจี้ยบส่วยจี้ แต่คำสามัญเรียกว่า ตะเคียบ แปลว่า ถ่วงเอว เพราะคนจีนสมัยก่อนใช้ด้ายเก็บเงินแล้วผูกไว้ที่เอว การให้เงินพิเศษจึงถือเป็นการถ่วงเอว

เงินกันถุงประจำปีโดยปกติผู้ใหญ่ให้แก่เด็ก แต่ภายหลังเงินที่ลูกหลานให้แก่ญาติผู้ใหญ่ในเทศกาลตรุษจีนก็นิยมเรียกว่าตะเคียบเหมือนกัน และเงินบำเหน็จพิเศษ (โบนัส)

ที่ห้างร้านหรือนายจ้างให้แก่ลูกจ้างในช่วงตรุษจีนก็เรียกว่าแต๊ะเอียด้วย

การแต๊ะเอียแก่เด็กๆ ตามธรรมเนียมเก่าส่วนมากเป็นตอนกลางคืน หลังจากกินอาหารค่ำประจำปีแล้ว เด็กๆ จะเข้าแถวกันไปอวยพรผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็จะอบรมสิ่งสอน อวยพรตอบและแจกเงินแต๊ะเอีย แต่บางคนอาจเอาไปสอดไว้ใต้หมอนตอนเด็กๆ หลับ หรือมีวิธีแจกแตกต่างไปจากนี้อีกมากมาย

ส่วนผู้ใหญ่ นั้นไม่นอนตลอดคืน เพราะจะต้องอยู่เฝ้าปีเก่า รับปีใหม่

เฝ้าปีเก่า รับปีใหม่

การเฝ้าปีมีความหมายสำคัญ ๒ ประการ สำหรับผู้สูงอายุเป็นการอาลัยลาเดือน วัน และวัยที่ผ่านไป สำหรับหนุ่มสาวเป็นการเพิ่มอายุให้แก่บิดามารดา ฉะนั้นผู้ที่บิดามารดายังมีชีวิตอยู่จะเว้นกิจกรรมนี้เสียมิได้

เหตุที่เกิดการเฝ้าปีนั้นมีตำนานเล่าว่า ในอดีตอันไกลโพ้น มีสัตว์ร้ายตัวหนึ่งชื่อว่าเหียน ซึ่งแปลว่าปี พอถึงปลายฤดูหนาว เจ้าตัวปีนี้จะออกมาจับคนและสัตว์เลี้ยงกินเป็นอาหารเสมอ ปีแล้วปีเล่าที่เจ้าตัวปีนี้ออกอาละวาด ในที่สุดมนุษย์ก็พบว่ามันกลัวของอยู่ ๓ อย่าง คือ เสียงดัง สีแดง และแสงไฟ ดังนั้นพอถึงวันสิ้นปี อันเป็นกำหนดที่สัตว์ร้ายตัวนี้ออกมาหาเหยื่อในหมู่บ้าน ผู้คนก็พากันเอาไม้ท้อทาสีแดงแขวนไว้ที่ประตู ก่อไฟไว้หน้าบ้าน จุดประทัดและตีเกราะเคาะไม้ให้มีเสียงดังตลอดคืนโดยไม่หลับนอน เมื่อเจ้าตัวปีออกมาเห็นแสงสีและได้ยินเสียงดังนั้นก็ตกใจกลัววิ่งหนีไป

การเฝ้าปีปรากฏหลักฐานครั้งแรกในหนังสือ "บันทึกเรื่องประเพณี" ของโจวซู่คนสมัยราชวงศ์จิ้น (พ.ศ. ๘๐๗-๘๖๓) ว่า "ไม่นอนตลอดคืน รอคอยจันทราขึ้น เรียกว่าเฝ้าปี"

ปัจจุบันในหมู่ประชาชนทั่วไป คืนเฝ้าปีอุดมด้วยบรรยากาศแห่งวัฒนธรรมจีน ทุกคนในครอบครัว จะอยู่พร้อมหน้ากัน มีกิจกรรมบันเทิงแก่งว่ง ผู้ใหญ่บางคนอาจเล่นไพ่ บางคนเล่นโกกันให้ ลูกหลานฟัง หรือตั้งปัญหาให้ทายเล่นลองปัญญา มีน้ำชาและของว่างกินกันไม่ขาดปาก ถ้าเด็ก ๆ ง่วงก็ให้นอนอยู่รอบเตาไฟซึ่งจุดไว้ผิงตลอดทั้งคืน เป็นการล้อมเฝ้าารรับเจ้าเตาไฟไปด้วยในตัว กิจกรรมในคืนนี้อาจแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นบ้าง เช่น แถบมณฑลซานตงทุกคนจะช่วยกันห่อ เกี้ยว พอถึงเที่ยงคืนอันเป็นช่วงต่อปีก็จะปรุงมารับประทานร่วมกัน

ในช่วงแห่ง "คืนเดียวมี ๒ ปี กลางราตรีแบ่ง ๒ ศก" นี้ ทุกคนที่นั่งล้อมรอบเตาไฟ จะหวอนรำลึกถึงปีเก่าที่กำลังจะสิ้นไป ฝากความหวังไว้กับปีใหม่ที่กำลังจะมาถึง ชูตงพอกวีเอกสมัยราชวงศ์ซ่งกล่าวถึงประเพณีอันพึงมีในวันนี้ว่า

ปีใหม่ฤาไร้เวลา เกรงแต่ว่าปล่อยเปล่าตาย

จงเพียงเต็มทีวันนี้หมาย เกียรติกำจายแต่้วยจรุณ

คืนวัน ๓๐ ค่ำ เดือน ๑๒ นี้มีชื่อเฉพาะว่า ฉูชี่ (ตื่อเส็ก) แปลว่า คืนตัด (ปี) หมายถึงปีเก่าสิ้นสุดหรือ ถูกตัดลงในตอนเที่ยงของคืนนี้ หลังเที่ยงคืนไปแล้วเป็นปีใหม่ ในภาษาไทยเรียกวันสิ้นปีว่าวันตรุษ คือวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ฉะนั้นฉูชี่หรือคืนสิ้นปีก็คือตรุษ (จีน) ที่แท้จริงนั่นเอง

ในคืนนี้มีกิจกรรมสำคัญที่ทำควบคู่กันไป ๓-๔ ประการ คือ กินข้าวค่ำประจำปี แจกเงินกันดู ประจำปี (แตะเอี้ย) เฝ้าปีเก่ารับปีใหม่ กิจกรรมทั้งหมดนี้มักกระทำอยู่รอบเตาไฟ เป็นการทำพิธี ล้อมเตาไฟไปด้วยในตัว ดังกล่าวมาแล้ว พอเสียงประทัดดังขึ้นก็เป็นสัญญาณว่าปีใหม่ย่างกราย มาถึง

วันที่ ๑ เดือนอ้าย : ขึ้นปีใหม่

วันที่ ๑ เดือนอ้าย เดิมมีชื่อว่า "หยวนตัน" แปลว่า ปฐมวาร คือวันแรกของปี อีกชื่อหนึ่งที่นิยมเรียก คือ "ซานเจา" (三朝) แปลว่า ตรืออรุณ คืออรุณแห่งวันแรก อรุณแห่งเดือนอ้ายและอรุณแห่งปี มี กิจกรรมสำคัญดังนี้

จุดประทัดปีใหม่

"ไผ่ระเบิดดังลั่นลาปีเก่า ผกาจามทุกดอกเข้ารับปีใหม่"

กลอนคู่ข้างบนนี้วรรคหน้ากล่าวถึงการจุดประทัดในวันตรุษจีน แต่ใช้คำว่า ไม้ระเบิด (เป่าจู่) แทนประทัด ในสมัยโบราณก่อนมีดินปืน คนจีนใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้องโยนเข้ากองไฟ ไม้ไผ่ถูกความร้อนจะแตกลั่นดังโป้งป้าง จึงเรียกว่าไม้ระเบิด

การจุดประทัดด้วยวิธีดังกล่าวมีบันทึกอยู่ในหนังสือสมัยราชวงศ์เหนือ-ใต้ว่า "วันที่ ๑ เดือนอ้าย เป็นวันแห่งตรีปฐุม พอกโกซัน จุดไม้ระเบิดที่หน้าบ้านก่อน เพื่อขับไล่ภูตผีและสัตว์ร้าย" การจุดไม้ระเบิดในวันปีใหม่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติเรื่อยมา

ครั้นถึงสมัยราชวงศ์ถังตอนต้น เกิดโรคระบาดขึ้นหลายแห่ง ชายผู้หนึ่งชื่อหลี่เถียน เอาดินประสิวบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ แล้วจุดไฟให้ระเบิด ไอดินประสิ่วช่วยให้โรคระบาดลดน้อยลง ไม้ระเบิดของหลี่เถียนเป็นพัฒนาการขั้นแรกของการประทัด

ต่อมาสมัยราชวงศ์ซ่ง คนจีนรู้จักทำดินปืนใช้ ไม้ระเบิดจึงพัฒนามาเป็นประทัดอย่างสมบูรณ์ ใช้กระดาษเป็นวัสดุห่อหุ้มแทนปล้องไม้ไผ่ แต่คำว่าไม้ระเบิดก็ยังคงใช้เป็นโวหารของคำว่าประทัดตลอดมากระทั่งทุกวันนี้

ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ประทัดก้าวหน้าไปถึงขั้นทำเป็นตัวยาว พอดจุดจะดังติดต่อกันไปนานนับร้อยครั้ง เมื่อถึงวันสิ้นปีจะมีร้านขายประทัดตั้งเรียงรายอยู่ทั่วไป การทำประทัดขายกลายเป็นอาชีพหนึ่งในยุคนั้น จากประทัดได้พัฒนาการต่อไปเป็นตะไลบั้งไฟและปืนไฟในปลายราชวงศ์ซ่งนั่นเอง ในสมัยราชวงศ์หมิงและชิงประทัดหลากหลายวิจิตรขึ้นกว่าเดิมมากและแพร่หลายไปสู่นานาประเทศ

ไหว้เจ้าและบรรพบุรุษ

การไหว้เจ้าและบรรพบุรุษในวันปีใหม่เป็นการไหว้เพื่อแสดงกตเวทิตาจิต มิได้จัดใหญ่โต เริ่มไหว้ตั้งแต่เที่ยงคืน และต้องเสร็จสิ้นก่อนฟ้าสว่าง การไหว้บรรพบุรุษต้องตั้งป้ายสถิตินิเวศน์ไว้ในห้องใหญ่กลางบ้าน จัดเครื่องสักการบูชา ข้าวปลาอาหารไว้ข้างหน้า ลูกหลานทยอยกันเข้ามากราบไหว้ตามลำดับอาวุโส แล้วนั่งอยู่ข้างๆ ประหนึ่งว่าคอยรับใช้ บางบ้านแขวนภาพพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้ที่ใช้แทนป้ายสถิตินิเวศน์ บางถิ่นถือคติว่าต้องไปไหว้ที่ศาลประจำตระกูล ซึ่งส่วนมากอยู่กลางหมู่บ้าน แต่โดยทั่วไปแล้วไหว้ในบ้านของตน ส่วนเจ้าหรือผีบางเทวดานั้น

ก็จัดเครื่องเซ่นสังเวยไปถวายที่หิ้งเจ้าซึ่งมีกันทุกบ้าน การไหว้เจ้าและบรรพบุรุษนี้บางแห่งไหว้ทุกวันตั้งแต่วัน ๑ ค่ำ ถึงวัน ๓ ค่ำ เดือนอ้าย

การไหว้เจ้าและบรรพบุรุษในวัน ๑ ค่ำ เดือนอ้ายนี้ ชาวจีนแต่จิวไหว้ด้วยเครื่องเจ เพราะถือว่าวันนี้ พระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ประทับเป็นประธาน ประเพณีนี้มีมาตั้งแต่ต้นราชวงศ์ชิง พอไหว้บรรพบุรุษเสร็จในช่วงเช้าก็รับประทานอาหารร่วมกัน ผู้เยาว์จะเข้าไปคารวะอวยพรผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ให้โอวาทแก่ลูกหลาน จากนั้นพ่อแม่จะพาลูกออกไปคารวะปีใหม่อุบัติมิตรต่อไป

จีนบางถิ่นมีประเพณีนิยมรับเจ้ากลับจากทิพยสถานของท่านในยามจื่อ (ช่วง ๒๓.๐๐-๐๑.๐๐ น.) อันเป็นยามแรกของวัน ๑ ค่ำ ก็คือตอน ๕ ทุ่มของคืนวันไหว้สิ้นปีนั่นเอง เทพที่นิยมไหว้รับเสด็จท่านกันมากคือ "ไฉเสิน (財神) เทพแห่งทรัพย์สิน"

ในเมืองไทยโดยปรกติไหว้วันเดียว ในตอนเช้ามีดวงวันที่ ๑ ที่เรียกกันว่าวันชิวอืด ของไหว้เป็นเครื่องเจแบบจีนแต่จิว

ในราชสำนักไทยมีพระราชพิธีสังเวยพระปายเป็นปายสถิตวิญญูณบรรพชนในวันนี้ด้วย ปัจจุบันพระราชพิธีจัดที่พระที่นั่งเวหาสน์จักรูญ พระราชวังบางปะอิน ส่วนมากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร หรือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ เสด็จแทนพระองค์

การคารวะอวยพรปีใหม่

การคารวะอวยพรปีใหม่ ภาษาจีนว่า ไ้เหนียน (拜年 ไ้นี้) แปลตรงๆ ได้ว่า "ไหว้ปี" เป็นกิจกรรมสำคัญของชนทุกชั้นทุกถิ่นฐาน มีมาแต่โบราณกาล

การคารวะอวยพรมิได้มีความสำคัญเพียงเป็นประเพณีในเทศกาลเท่านั้น คุณค่าแท้อยู่ที่การแสดงออกซึ่งน้ำใจไมตรี กระชับมิตรภาพ ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในและระหว่างหมู่คณะได้เป็นอย่างดี ประเพณีนี้จึงมีความสำคัญทุกยุคสมัยในอดีต

หญิงคือมู่คนสมัยราชวงศ์ซ่งได้บันทึกเรื่องการคารวะอวยพรปีใหม่ไว้ว่า "วันแรกของเดือนอ้าย เรียกว่าปฐมวาร (หยวนตัน) พวกขุนนางต่างคารวะอวยพรกัน ราษฎรทั้งหญิงชายสวมอาภรณ์ใหม่ ไปมาหาสู่คารวะปฏิสันถารกัน" ในบันทึกของไซ่เอ้อกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า "หญิงชายเข้าคารวะผู้อาวุโส กว่าตามลำดับ ผู้ใหญ่จูงลูกหลานออกไปเยี่ยมญาติมิตร หรือไม่ก็ใช้คนไปแทนตัว เรียกว่าคารวะอวยพรปีใหม่"

เนื่องจากขุนนางและคนที่มีญาติมิตรมากไม่สามารถไปอวยพรด้วยตัวเองได้อย่างทั่วถึง จึงเกิดมีบัตรอวยพรปีใหม่ขึ้น ระยะเวลาใช้นามบัตรแทน ต่อมาจึงเกิดบัตรอวยพรโดยเฉพาะขึ้น วิธีการนี้จึงมีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งเป็นอย่างช้า เพราะปรากฏเรื่องราวในบันทึกของโจวฮุยคนในยุคนี้ว่า "ในศักราชหยวนอู่แห่งซ่ง (พ.ศ. ๑๖๒๙-๓๗) การอวยพรปีใหม่ นิยมให้คนถือนามบัตรไปแทนอยู่เสมอ"

การคารวะอวยพรปีใหม่ตามธรรมเนียมจีน ต้องกระทำแก่พ่อแม่และบุพการีในครอบครัวก่อน แล้วจึงออกไปอวยพรญาติมิตรและคนอื่น ปีใหม่เป็นโอกาสดีที่จะขยายแวดวงการคบหาสมาคมออกไป อยากทำความรู้จักหรือฝากเนื้อฝากตัวกับใคร ก็ถือโอกาสไปคารวะปีใหม่หรือส่งบัตรอวยพรไป

ดื่มสุราฤดู

ฤดู (屠苏酒) เป็นสุราประจำเทศกาลตรุษจีน มีธรรมเนียมการดื่มต่างกับสุราในเทศกาลอื่นอย่างสิ้นเชิง

การเลี้ยงสุราอาหารเป็นกิจกรรมที่ขาดมิได้ในเทศกาลจีนทุกเทศกาล คนจีนในสังคมเกษตรสมัยก่อนมีนิสัยสมณะประหยัด มิได้เลี้ยงฉลองกันพร่ำเพรื่ออย่างคนสมัยนี้ จะมีก็แต่ในเทศกาล ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญ

การเลี้ยงทุกครั้งที่สิ่งที่มีชีวิตได้คือสุรา คนจีนพิถีพิถันและชำนาญเรื่องสุรามาก บางเทศกาลมีสุราประจำโดยเฉพาะ ในเทศกาลตรุษจีนแต่เดิมมีสุราที่ได้รับความนิยมหลายชนิด เช่น สุราดอกท้อ สุราดอกเหมย สุราหน้่ามรกต และสุราธูชู่ หลังจากผ่านการพิสูจน์ของยุคสมัยมาช้านาน ในที่สุดสุราธูชู่ก็ได้เป็นเจ้ายุทธจักรของสุราตรุษจีน สุราอื่นบางชนิดเสื่อมสูญไป คงเหลือไว้แต่ชื่อ

ธูชู่เป็นสุราสมุนไพร เข้าลักษณะยาของสมุนไพรไทย สมุนไพรที่ใช้หมักผสมมีโกฐน้ำเต้า หน้่าอุไถว (Aconitum Cormichaeli) ต้นไต้ชู่ (Atractylodes macracephala) เจี้ยเก็ง (Platycodon granditlorum) และเภสัชวัตถุอื่นๆ อีกหลายชนิด เจ้าของตำรับมีกล่าวต่างกันเป็น ๒ นัย นัยหนึ่งว่าเป็นของหมอลั้วโต (华佗 หัวถ้ว) สมัยสามก๊ก อีกนัยหนึ่งว่าเป็นของขุนซือเหมียวแพทย์ผู้มีชื่อเสียงสมัยราชวงศ์ถัง

การดื่มสุราธูชู่มีเคล็ดว่าต้องดื่มตามลำดับจากผู้มีวัยเยาว์ไปหาผู้อาวุโส ที่ให้เด็กดื่มก่อนเพราะถือว่าดื่มแล้วเจริญวัย ส่วนผู้ใหญ่ดื่มแล้วสูญวัยจึงให้ดื่มทีหลัง คตินิยมนี้เกิดในสมัยราชวงศ์ฮั่นยุคหลัง (พ.ศ. ๑๓๙๐-๑๓๓) เป็นอย่างช้า เพราะปรากฏในบันทึกของคนในยุคนี้ว่า "ดื่มสุราปีใหม่ให้ผู้เยาว์ดื่มก่อน เพื่อได้เจริญวัย" ธรรมเนียมนี้สะท้อนความคิดก้าวหน้า เห็นคุณค่าของเยาวชน และเตือนให้ทุกคนรำลึกถึงวันเวลาที่ผ่านไป ครอบวัยที่ไม่มีวันหวนกลับ ดังที่กู่ต๋วงกวีสมัยราชวงศ์ถังรำพึงรำพันไว้ว่า

ดื่มชราชั่วพลันวันสั้นต์ถึง ไคกรำพึงจับมือมิตรอยู่พร้อมหน้า

หวนเรื่อน้อยละห้อยอายทัปนา ส่งสุราธูชู่ให้ผู้เยาว์

อายทัปนาในที่นี้หมายถึง ละอายใจที่ความชราของตนปรากฏแก่คั่นช่องหรือกระจกส่องหน้านั่นเอง

ดังนั้นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงอันทรงคุณค่ายิ่งของการดื่มธูชู่อยู่ที่เตือนให้คิดถึงคุณค่าของครอบวัยและวันเวลา

การละเล่นรื่นเริงในเทศกาล

ตรุษจีนเป็นเทศกาลใหญ่คึกคักที่สุด จึงมีธรรมเนียมมหรสพเฉลิมฉลองและการละเล่นรื่นเริงมากมาย เช่น เชิดสิงโต เชิดมังกร ในอดีตมีมหรสพเร่ร่อนนาชนิดออกแสดงตามถิ่นต่างๆ ในเทศกาลนี้ เช่น จิ้ว หน้่า (คล้ายหนังใหญ่ หน้่าตะลุงไม่ใช่ภาพยนตร์) กายกรรม นักเล่นนิทานและการละเล่นอื่นๆ สมัยก่อนคนไม่มีโอกาสชมมหรสพบ่อยๆ หรือเลือกชมได้

ดังปัจจุบัน ในเทศกาลสำคัญจึงนิยมพาลูกหลานออกไปเที่ยวชมศิลปะปิ่นเกล้าแห่งนี้ บางหมู่บ้านอาจจ้างจิ้งจอกมาเฉลิมฉลองเป็นพิเศษ การเที่ยวชมการละเล่นจึงเป็นกิจกรรมบันเทิงสำคัญประการหนึ่ง

การพักผ่อนหย่อนใจที่ได้รับความนิยมมากชนิดหนึ่งคือ การเล่นไฟกันเองในครอบครัว เป็นการเล่นเพื่อฝึกสมองและคลายอารมณ์ มิได้มุ่งการพนัน ถึงเทศกาลตรุษจีนผู้ใหญ่จะอนุญาตให้ลูกหลานเล่นไฟกันได้ แต่ต่อมาในปัจจุบันรัฐบาลจีนมีนโยบายไม่สนับสนุนนันทนาการชนิดนี้เพราะเป็นการเปิดช่องแก่การพนัน

หนึ่งในการออกอวยพรปีใหม่ นั้น หนุ่มสาวส่วนมากเที่ยวชมทิวทัศน์อันงามของวสันตฤดูไปด้วย เรียกว่า "ท่องวสันต์" นับเป็นนันทนาการสำคัญอย่างหนึ่งในเทศกาลตรุษจีน

ข้อห้ามในเทศกาล

การถือเคล็ดโชคลางเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ วันสิ้นปีเก่าและขึ้นปีใหม่เป็นวันสำคัญที่สุดในรอบปี มีข้อห้ามอันเนื่องด้วยการถือเคล็ดโชคลางหลายประการ ข้อห้ามเหล่านี้ถือเข้มงวดมากในวัน ๑ ค่ำ เดือนอ้าย อันเป็นปฐมวาร ทั้งนี้เพื่อเป็นการเริ่มต้นที่ดีในปีใหม่

ข้อห้ามสำคัญเบื้องต้นได้แก่ ห้ามพูดหยาบคายไม่เป็นสิริมงคล ห้ามทะเลาะเบาะแว้งกัน เด็กห้ามร้องไห้เยเย ห้ามทำข้าวของตกแตก เรื่องเหล่านี้แม้ยามปกติก็ไม่ควรทำอยู่แล้ว จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะระมัดระวังเป็นพิเศษในปีใหม่ การทำของแตกนั้น ถ้าพลาดพลั้งไปจริงๆ ให้พูดแก้เคล็ดว่า "ซุยๆ ผิงอัน (岁岁平安)" เป็นคำพ้องเสียง อักษรซุย (碎) แปลว่าแตก อักษรซุยอีกตัวหนึ่ง (岁) ซึ่งอ่านเสียงเดียวกัน แปลว่า ปี รวมข้อความทั้งหมดจึงมีความหมาย ๒ นัย คือ "แตกเพื่อสุขสันต์ (碎碎平安)" และ "สุขสันต์ทุกๆ ปี (岁岁平安)" แต่มุ่งเอาความหมายหลังเป็นการแก้เคล็ดที่ทำของแตก

ข้อห้ามประการต่อไปคือห้ามกวาดบ้าน เพราะสิ่งสกปรกต้องถูกปิดกวาดหมดไปตั้งแต่ก่อนวันสิ้นปี วันปีใหม่มีแต่ความสะอาด หากกวาดบ้านวันนี้ถือว่าเป็นการกวาดทรัพย์สิ้นทั้ง วันที่ ๑-๔ ห้ามใช้มีด เข็ม และกรรไกร ความหมายที่แท้จริงแฝงอยู่คือห้ามจับอาวุธเพื่อทำร้ายกัน (มีด) ห้ามมองด้วยความขุ่นแค้น (เข็ม) และห้ามมีปากมีเสียงกัน (กรรไกร) วันปีใหม่ห้ามกินยา ห้ามหาหมอ หม้อยาถูกล้างคว่ำตั้งแต่วันสิ้นปีเก่า ความหมายที่แท้จริงอยู่ที่ ควรบำรุงรักษาร่างกายให้แข็งแรง อย่าให้ต้องหาหมอเสียตั้งแต่วันแรกของปี เท่ากับเป็นการเริ่มต้นที่ไม่ดี

นอกจากนี้ยังห้ามกินข้าวต้มในวันขึ้นปีใหม่ เพราะจะทำให้เจอฝนเมื่อตอนไปเที่ยวฉลองปีใหม่ ปกติคนจีนที่ยากจนจะต้องกินข้าวต้มอยู่เสมอ เพราะการกินข้าวสวยทำให้สิ้นเปลืองมาก ตรุษจีนเป็นเทศกาลสำคัญจึงควรกินข้าวสวยเพื่อแสดงความอุดมสมบูรณ์ นานเข้า

ความหมายที่แท้จริงเลื่อนหาย กลายเป็นการคือเคล็ดโชคลาง

ข้อห้ามอีกประการหนึ่งคือ ห้ามหญิงที่แต่งงานแล้วกลับบ้านไปบ้านพ่อแม่ในวันปีใหม่ ถ้ากลับไปในวันนี้จะทำให้พ่อแม่ยากจน ปกติผู้หญิงจีนแต่งงานแล้วต้องไปอยู่บ้านสามี เป็นคนของสกุลสามี การกลับไปเยี่ยมบ้านนานๆ จะมีสักครั้ง วันปีใหม่เป็นวันสำคัญที่คนในครอบครัวต้องอยู่พร้อมหน้ากัน ภรรยาจึงไม่ควรจากสามีและสกุลของสามีไป จะต้องอยู่ทำหน้าที่ของตน จึงเกิดเป็นข้อห้ามขึ้น และมีความเชื่อโชคลางตามมาภายหลัง การกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ทำได้ตั้งแต่ ๒ ค่ำ เป็นต้นไป ประเพณีนี้สะท้อนภาพสังคมที่ถือฝ่ายชายเป็นใหญ่อย่างชัดเจน

ข้อห้ามเหล่านี้ถ้าดูผิวเผินจะเห็นเป็นความเชื่อโชคลางไร้เหตุผล แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงเจตนาที่แท้จริงตลอดจนสภาพสังคมในอดีตอันเป็นเงื่อนไขให้เกิดข้อห้ามเหล่านี้แล้ว จะเห็นว่าข้อห้ามเหล่านี้มีคุณค่าอยู่ไม่น้อย แต่บางเรื่องก็ควรปรับปรุงวิธีปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ยุคสมัย โดยรักษาจุดมุ่งหมายอันเป็นคุณค่าแท้ของข้อห้ามเหล่านี้ไว้ ฉะนั้นผู้มีปัญญาไม่ควรรับหรือปฏิเสธประเพณีโดยมิได้ใคร่ครวญให้เข้าใจเหตุผลที่แท้จริงซึ่งแฝงอยู่เสียก่อน

๒-๕ คำ เตือนอาย : ท้ายเทศกาลตรุษจีน

จาก ๒-๕ คำ ยังมีกิจกรรมอันเนื่องด้วยเทศกาลตรุษจีนอยู่ทุกวันนี้

วันที่ ๒ ไหว้เทพแห่งทรัพย์สิน หญิงมีสามีจะกลับไปเยี่ยมบ้าน คนทั่วไปมักพักผ่อนเล่นไฟอยู่กับบ้าน การเล่นไฟในเทศกาลตรุษจีนเป็นนันทนาการที่ได้รับความนิยมมาช้านาน ในหนังสือสมัยราชวงศ์ซ่งก็มีเรื่องนี้บันทึกอยู่ ส่วนหญิงที่กลับไปเยี่ยมบ้านนั้น ตามปกติพ่อแม่จะส่งคนมารับและเชิญลูกชายไปพร้อมกับลูกสาวตนด้วย บางแห่งจึงเรียกวันนี้ว่า วันเชิญเขย แต่ก็อาจเป็นวันอื่น หลังจากวันนี้ก็ได้ การไหว้เทพแห่งโภคทรัพย์หรือเทพแห่งความมั่งคั่งนั้น จีนภาคเหนือไหว้วันนี้ แต่จีนภาคใต้นิยมไหว้ในวันที่ ๕ ของไหว้ใช้เหมือนกัน คือ ไก่ตัวผู้ หัวหมู ปลาไนเป็นๆ และหุนถุน (เกี่ยวชนิดหนึ่ง) ซึ่งมีรูปร่างเหมือนเหรียญซาปณ์ เป็นสัญลักษณ์แห่งความร่ำรวย

วันที่ ๓ เรียกว่า เช้าปีน้อย หรือ วันหมาแดง หมาแดงเป็นเทพแห่งเพลิงโทะสะ ถือเป็นอัปมงคล สำหรับวันนี้ ต้องพยายามเลี่ยงไม่ให้พบเห็น ฉะนั้นวันนี้คนจึงไม่ออกจากบ้าน จะเช่นไหว้เทพเจ้าและบรรพบุรุษอยู่กับบ้าน ชาวมณฑลฮานซุยเรียกการเช่นไหว้วันนี้ว่า ส่งปี นอกจากนี้ยังถือกันว่าวันนี้เป็นวัน หนูแต่งงาน ต้องเข้านอนแต่หัวค่ำ และเอาข้าวสาร เกลือ เศษขนมหวานในบ้าน เพื่อเป็นนิมิตหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ เหตุผลที่แท้จริงของการเข้านอนแต่หัวค่ำในวันนี้ก็คือพักผ่อนให้เต็มที่หลังจากที่เหน็ดเหนื่อยมาหลายวัน

วันที่ ๔ เป็นวันรับเทพเจ้า บรรดาเทพที่ขึ้นไปรายงานผลงานตั้งแต่วันที่ ๒๔ เดือน ๑๒ จะกลับลงมาประจำหน้าที่ของตนในวันนี้ (บางตำราว่าเจ้าเตาไฟกลับลงมาก่อนตั้งแต่วันสิ้นปี) จึงต้องจัดพิธี เช่นสรวงต้อนรับ การไหว้นอกจากมีสุราอาหารและเผากระดาษเงินกระดาษทองแล้วยังต้องเผา ภาพพิมพ์ม้าและทหารรับใช้อีกด้วย เพื่อให้เป็นพาหนะและบริวารไปรับเทพทั้งหลายลงมา สมัยโบราณเผาผ้าจริงๆ ไปให้ ต่อมามนุษย์ฉลาดขึ้นจึงเผารูปกระดาษไปแทน ส่วนมากเป็นภาพพิมพ์ จากแม่พิมพ์ไม้ บางแห่งวาดเป็นรูปเทวดาขี่ม้าเลยก็มี การเซ่นไหว้รับเทพเจ้านี้ ชาวใต้หรือนิยมทำ ตอนบ่าย ส่วนชาวแต่จิวไปทำในวันที่ ๕ เครื่องเซ่นและพิธีค่อนข้างรวบรัดเรียบง่าย

วันที่ ๕ ถือได้ว่าเป็นวันสิ้นสุดเทศกาลตรุษจีน วันนี้จะเกิดอุปกรรมเช่นไหว้ที่ใช้มาตั้งแต่วันสิ้นปี ไม่ต้องรับแขกด้วยของหวานอีกต่อไป หลังจากวันนี้วิถีชีวิตก็จะกลับสู่สภาพปกติ ผู้คนออกทำงาน ร้านค้าเปิดค้าขาย บางแห่งที่ถือโชคลางก็จะหาวันฤกษ์ดีตั้งแต่วันที่ ๖-๒๐ วันใดวันหนึ่งเป็นวันเปิดร้าน ม่านแห่งเทศกาลตรุษจีนก็ปิดลงตั้งแต่วันนี้ แต่กลิ่นอายยังคงอบอวลไปจนต่อเนื่องกับเทศกาลหยวนเซียว

ตรุษจีนในเมืองไทย

ตรุษจีนในเมืองไทยเป็นไปตามคตินิยมของชาวจีนแต่จิวซึ่งเป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่สุด แต่ก็รวบรัด ลงกว่าที่ทำกันในเมืองจีนมาก ช่วงเทศกาลมี ๓ วัน คือ วันจ่าย วันไหว้ และวันถือหรือวันเที่ยว วันจ่ายคือวัน ๒๙ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็นวันเตรียมของไหว้ วันไหว้คือวันสิ้นปี

การไหว้มี ๒-๓ เวลา คือ หลังเที่ยงคืนถึงเช้าไหว้เจ้า ภาษาแต่จิวว่า ไปเล่าเอี้ย กลางวัน (ก่อนเที่ยง) ไหว้บรรพบุรุษ ภาษาแต่จิวว่า ไปเปบ้อ ตอนบ่ายไหว้ผีไม่มีญาติหรือผีสาเร่ ภาษาแต่จิวว่า ไปฮอเฮียตี๋ แปลว่า ไหว้ญาติมิตรที่ดี เป็นคำเรียกผีไม่มีญาติอย่างยกย่อง ปกติในเทศกาลตรุษจีนไม่ไหว้ผีพวกนี้ มีแต่ไหว้เจ้ากับไหว้บรรพบุรุษเท่านั้น

การไหว้ผีสาเร่เป็นเรื่องของเทศกาลสารทจีน แต่คนจีนในไทยนิยมไหว้ในเทศกาลตรุษจีนด้วย เพราะห่วงใยว่าผีผู้ร่วมเผ่าพันธุ์ของตนที่มาตายอย่างไร้ญาติขาดมิตรจะอดอยาก จึงเซ่นไหว้ให้เป็นพิเศษ

นอกจากนี้ยังมีนิทานเล่าถึงสาเหตุของการไหว้ผีไม่มีญาติว่า มีเรือสมุทรบรรทุกคนจีน ๑๐๘ คน มุ่งมาเมืองไทย แต่มาอับปางลงกลางทะเล คนตายหมดทั้งหมด ๑๐๘ คน กลายเป็นผีไม่มีญาติ ร้อนเร่ไร้ผู้เช่นไหว้ ชาวจีนในเมืองไทยสงสารจึงจัดพิธีไหว้ผีพวกนี้ในตอนบ่าย จนเป็นประเพณีสืบ ต่อมา ส่วนในเมืองจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่มีพิธีไหว้ผีนี้ในเทศกาลตรุษ มีแต่ในเทศกาลสารท จงหยวนกลางเดือน ๗ ที่คนไทยเรียกว่าสารทจีน

ส่วนวันสุดท้ายของเทศกาลเรียกว่าวันชิวอิด แปลว่าวันที่ ๑ (เดือนอ้าย) เป็นวันถือเคล็ดโชคกลาง ไม่พูดหยาบคาย ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่ทำของแตก เรื่องไม่กวาดบ้านและไม่ใช้ของมีคม ไม่ถือ เข็มฆวนัก ในวันนี้นิยมไปเที่ยวฉลองตรุษจีนกัน จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่าวันเที่ยว

เทศกาลตรุษจีนในเมืองไทยร้านค้าชาวจีนส่วนมากหยุด ๒-๕ วัน ตั้งแต่วันไหว้ วันชิวอิด และต่อไป อีก ๑-๓ วัน บางแห่งอาจหยุดวันจ่ายด้วย

กิจกรรมในเทศกาลนอกจากไหว้แล้วก็มีเงินแต๊ะเอีย จุดประทัดและเปลี่ยนกลอนคู่ การเซดสิ่งโตมี ประปรายเฉพาะบางแห่ง และมักเป็นการเซดเพื่อหาเงินของคนละสิ่งโตเท่านี้

จะอย่างไรก็ตามตรุษจีนก็เป็นเทศกาลที่แพร่หลายมาก แม้คนไทยที่ไม่มีเชื้อสายจีนบางคนก็พลอย ทำตามไปด้วย เพื่อ "มิให้ลูกหลานดูตาเขากิน" เป็นสำคัญ ของไหว้ในเทศกาลก็แปรเปลี่ยนไป เหนียนเกาก็ออกมาในรูปแบบเซ่ง และนิยมใช้ขนมเทียนไหว้ด้วย ขนมชนิดนี้เข้าใจว่าคนไทยจะคิด ขึ้นเอง ดังปรากฏชื่ออยู่ในกาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แม้ในราชสำนักก็มีการพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีนขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีสิบสองเดือน ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชาธิบายว่า

สาเหตุของการพระราชกุศลดังกล่าวเกิดจากการที่ชาวจีนนำหมู เป็ด ไก่ และขนมต่างๆ มาถวาย รัชกาลที่ ๓ ในเทศกาลตรุษจีนเป็นจำนวนมาก จึงมีรับสั่งให้นิมนต์พระสงฆ์มาฉัน ณ พระที่นั่งราช กิจวินิจฉัย ๓ วัน วันละ ๓๐ รูป โดยไม่มีการสวดมนต์ นอกจากนั้นยังโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ จัดขนมจีนมาถวายผลัดเปลี่ยนเวรกันทั้ง ๓ วัน หลังจากพระฉันแล้วเลี้ยงข้าราชการ และทรง จ่ายเงินซื้อปลาปล่อยวันละ ๑๐ ตำลึง

ขนมจีนนั้นหาได้เป็นของจีนไม่ เสฐียรโกเศศสันนิษฐานจากชื่อว่าจะน่าจะเป็นขนม มอญ ขนมในภาษามอญแปลว่า แป้งเส้นหรือเส้นหมี่ จีนแปลว่าต้มสุก ขนมจีนคือแป้งเส้นต้มสุก ดูกระบวนการทำและรสชาติแล้วมีเค้ามอญมากกว่าจีน เส้นหมี่ของจีนใช้แป้งสาลีเส้น แต่ขนมจีนต้องหมักข้าวถึง ๓ วัน แล้วจึงนวดให้ละเอียดโดยไม่ต้องโม่ จากนั้นมีกระบวนการอีกหลายขั้นจึงจะได้เส้นขนมจีน ขนมจีนแป้งไม่เกิดขึ้นที่หลัง ไม่ใช่ขนานแท้และดั้งเดิม ขนมจีนจึงไม่เกี่ยวข้องกับคนจีนเลย

ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงยกเลิกขนมจีน โปรดให้ทำเกาเหลาเลี้ยงพระแทน และทรงปรับปรุงการพระราชพิธีไปบ้าง เช่น ทรงสร้างศาลาหลังเก่งขึ้นหน้าพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย พร้อมกับมีเทวรูปตั้งบูชาเครื่องเช่นสังเวทตลอดเวลา ๓ วัน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ กลับโปรดให้เลี้ยงขนมจีนตามแบบเก่า นอกจากนี้พระยาโชฎึกราชเศรษฐียังได้จัดโต๊ะจีนมาเลี้ยงถวายเจ้านายอีกด้วย ปัจจุบันการพระราชกุศลนี้ยกเลิกไปแล้ว แต่ราชสกุลบางสกุลยังทำพิธีไหว้ตรุษจีนอยู่

จึงนับได้ว่าประเพณีตรุษจีนมีส่วนช่วยผสมผสานสายเลือดและวัฒนธรรมไทยจีนให้ผสมกลมกลืนไปด้วยกันเป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- ไก่แก้วเหลือง. เจียซิว (รสชาติแห่งเทศกาล). ประชาชนกุ่มใจ, ๑๙๙๖.
- ฉินจิวคุน. "เฉาซ่านซุนเจียเฟิงซูซิวถัน (สนทนาเรื่องประเพณีเทศกาลตรุษจีนของชาวแต้จิ๋ว)," ในเฉาซ่านเหวินฮั่วไปฉีส่วน (๑๐๐ เรื่องคึดสรรเกี่ยวกับวัฒนธรรมแต้จิ๋ว). หนังสือพิมพ์เซตพิเศษหัวเถา, ๑๙๙๗, น. ๔๕๓-๔๕๔.
- ฉินถุ่ยหลงและเวยอิงหม่าน. ไถวันหมินเจียนเหนียนเจียสี่สู (ประเพณีเทศกาลชาวนบ้านจีนใต้หวัน). สื่อเฟิงแห่งใต้หวัน, ๒๐๐๐.
- เชียวฟาง. ซุ่ยสี่อ (เทศกาล). จงหัว, ๒๐๐๒.
- เล่อฉีหลิน. ไปซิ่งกั๋วเหนียนเหล่าเฟิงฉิง (ประเพณีเก่าในเทศกาลตรุษจีนของชาวนบ้านจีน). ซีเซียง, ๒๐๐๔.
- หลัวฉีหุ่ยและหยางเหวินซวน. จงกั๋วฉวนก่งเจียถุ่ยอ (เทศกาลตามปริมปราคติจีน). เคอเส่วผู้ฉี, ๑๙๙๖.
- หลีอิงหุ่ย. ซุนเจียเหวินฮั่ว (วัฒนธรรมเทศกาลตรุษจีน). ซานซีกุฉี, ๒๐๐๓.
- หวงจิงซุน. จงกั๋วซินเหนียนหลีซุ่ (ประเพณีเทศกาลตรุษจีน). ซ่างไห่ฉือซุ, ๒๐๐๑.
- ไหว่ซ่าง. จงกั๋วเหวินเตอซุ่ยสี่อเหวินฮั่ว (วัฒนธรรมในเทศกาลของคนจีน). เยว่ลู่ซุ่เลื่อ, ๒๐๐๕.
- อินเต็งกั๋ว. ซุ่ยสี่อเจียเจียฉีซิว (เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับเทศกาลจีน). ซือเจียเหวินฮั่วแห่งใต้หวัน.